

Gdy Kasia twierdzi, że jest Tomkiem

Aspekty prawne genderowych sporów
o zaimki w polskiej szkole

Poradnik dla nauczycieli

MAREK PUZIO

Gdy Kasia twierdzi, że jest Tomkiem

Aspekty prawne genderowych sporów
o zaimki w polskiej szkole

Poradnik dla nauczycieli

Marek Puzio

Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris

Warszawa 2024

Autor

Marek Puzio

Redakcja językowa

Sylwia Chojecka

Korekta

Agnieszka Bernacińska

Opracowanie graficzne, skład i łamanie

Ursines – Agencja Kreatywna. Błażej Zych www.ursines.pl

Wydawca

Fundacja Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris

ul. Zielna 39, 00-108 Warszawa

www.ordoiuris.pl

ISBN 978-83-68211-10-8

CIP – Biblioteka Narodowa

Puzio, Marek

Żądanie stosowania zaimków i imienia niezgodnych

z płcią ucznia a prawa nauczyciela : poradnik dla

nauczycieli / Marek Puzio. - Warszawa : Instytut

na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, 2024

Spis treści

Wykaz najważniejszych skrótów	5
Słowo wstępne	7
Rozdział I	
Sytuacja prawna ucznia nieakceptującego własnej płci	11
1. Z czego, w świetle prawa, wynikają imię, nazwisko oraz płeć ucznia?	12
2. Czy używanie imienia i zaimków zgodnych z danymi metrykalnymi ucznia narusza jego prawo do prywatności?	13
3. Czy odmowa stosowania imienia i zaimków niezgodnych z płcią ucznia stanowi przejaw dyskryminacji?	14
4. Czy uczeń może żądać używania wobec siebie preferowanych zaimków, powołując się na przepisy dotyczące ochrony dóbr osobistych?	15
5. Możliwość zmiany imienia w świetle polskiego prawa	16
6. Czy polskie prawo dopuszcza możliwość zmiany oznaczenia płci?	18
7. Czy szkoła ma obowiązek zapewnić uczniom nieakceptującym własnej płci możliwość korzystania z toalety właściwej dla płci przeciwnej bądź z toalet koedukacyjnych?	19
Rozdział II	
Prawa i obowiązki nauczyciela oraz dyrektora szkoły wobec żądań ucznia deklarującego transseksualizm	23
1. Czy stosowanie zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia jest zgodne z jego dobrem oraz jaki może mieć ono wpływ na innych uczniów?	24
2. Co, jeśli uczeń lub jego rodzic przedłoży zaświadczenie od psychologa stwierdzające transseksualizm lub szkolny psycholog stwierdzi, że należy używać zaimków preferowanych przez ucznia?	29
3. Czy dyrektor szkoły może zobowiązać nauczyciela do stosowania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia?	32
4. Czy postanowienia statutu szkoły, standardów ochrony małoletnich lub wewnętrznych regulaminów nakazujące stosowanie preferowanych zaimków wobec uczniów są wiążące?	33

Spis treści

5. Przymuszanie do stosowania preferowanych zaimków a wolność sumienia
i wolność religii nauczyciela 36

Rozdział III

Ochrona prawna przysługująca nauczycielowi 41

1. Szczególna ochrona nauczyciela w przypadku jego znieważenia lub naruszenia
nietykalności cielesnej. 42
2. Zakaz nierównego traktowania, dyskryminacji oraz mobbingu nauczyciela odmawiającego
używania zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia 46
3. Czy odmowa używania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia może stać się
podstawą negatywnej oceny pracy nauczyciela, stanowiącej podstawę do rozwiązania
stosunku pracy? 49
4. Uprawnienia nauczyciela w razie wszczęcia przeciwko niemu postępowania
dyscyplinarnego 53

Podsumowanie 57

Biogram autora 59

Wykaz najważniejszych skrótów

- **Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych** – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- **Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)
- **Karta praw podstawowych Unii Europejskiej** – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 26 października 2012 r. (Dz. Urz. UE C 326, s. 391)
- **Powszechna Deklaracja Praw Człowieka** – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta w formie rezolucji 10 grudnia 1948 r. podczas III sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Paryżu
- **Karta Nauczyciela** lub **k.n.** – ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2024 r. poz. 986)
- **Prawo oświatowe** – ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2024 r. poz. 737)
- **Prawo o aktach stanu cywilnego** lub **p.a.s.c.** – ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1378)
- **Kodeks pracy** lub **k.p.** – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2023 r. poz. 1465 z późn. zm.)
- **Kodeks cywilny** lub **k.c.** – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.)
- **Kodeks rodzinny i opiekuńczy** – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 z późn. zm.)
- **Kodeks karny** lub **k.k.** – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17)
- **Kodeks postępowania cywilnego** – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2023 r. poz. 1550)
- **Kodeks postępowania karnego** – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37)

- **ustawa o zmianie imienia i nazwiska lub u.z.n.** – ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1988)
- **ustawa o prawach pacjenta** – ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2024 r. poz. 581)
- **ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich** – ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. z 2024 r. poz. 978)
- **rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r.** – rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1225)
- **Standardy SPCH** – Standardy i wytyczne Stowarzyszenia Psychologów Chrześcijańskich w zakresie diagnozy oraz terapii dzieci i młodzieży z problemami identyfikacji płciowej.

Słowo wstępne

W przestrzeni publicznej i medialnej coraz częściej można usłyszeć o osobach, które deklarują brak identyfikacji z własną płcią biologiczną. Niekiedy oczekują one, by ludzie z ich otoczenia zwracali się do nich poprzez używanie zaimków oraz imion właściwych dla osób płci przeciwnej bądź „neutralnych płciowo”. Zdarza się, że młode osoby źródła swoich problemów – wynikających niekiedy z nieudanych związków, trudnej sytuacji domowej lub rówieśniczej oraz związanych z tymi doświadczeniami niską samooceną, poczuciem odrzucenia i brakiem samoakceptacji – nierzadko upatrują w swojej płciowości.

Jako rozwiązanie, które miałyby zaradzić tym problemom, jawi się młodemu pokoleniu tak zwana zmiana płci, a jednym z jej pierwszych etapów jest często „tranzycja społeczna” (której elementem jest oczekiwanie, by do danej osoby zwracano się niezgodnie z płcią biologiczną). Nie brakuje organizacji i aktywistów, którzy utwierdzają młodych ludzi w zgubnym przeświadczeniu, że w gruncie rzeczy jest to nie tyle „zmiana”, co „uzgodnienie” lub „korekta” płci polegające na dopasowaniu ciała do subiektywnych przekonań i odczuć danej osoby. To one bowiem, nie ludzka anatomia, miałyby decydować o tym, czy ktoś jest mężczyzną, czy kobietą.

Ponieważ omawiane zjawisko braku akceptacji własnej płci dotyka w znacznej mierze dzieci i młodzież w wieku szkolnym, podejmowane są próby wpływania na nauczycieli i dyrektorów szkół, między innymi przez podmioty zrzeszające aktywistów LGBT, by personel szkoły respektował żądania uczniów dotyczące stosowania preferowanego przez nich imienia i zaimków¹. Ci, którzy mają odwagę stanąć po stronie elementarnej prawdy na temat obiektywnego charakteru ludzkiej płciowości, muszą się nieraz mierzyć z naciskami, presją czy szantażem emocjonalnym.

Z tego względu Instytut Ordo Iuris przygotował poradnik przeznaczony przede wszystkim dla nauczycieli, którzy z racji wykonywanego zawodu częściej mogą się spotykać z żądaniami kierowanymi przez uczniów, ich rodziców, a niekiedy również

1 Zob. M. Sewastianowicz, *Szkolne zasady z poszanowaniem praw transpłciowych uczniów*, data publikacji: 5 czerwca 2021 r., <https://www.prawo.pl/oswiata/prawo-oswiatowe-a-sytuacja-transpłciowych-dzieci,508247.html>, dostęp: 15 kwietnia 2024 r.

przez dyrekcję szkoły, aby zwracać się do poszczególnych uczniów poprzez używanie imienia lub zaimków niezgodnych z ich płcią. Takie wymagania, co oczywiste, mogą budzić sprzeciw, opierający się choćby na podstawowej wiedzy z zakresu ludzkiej biologii, ale także wynikający z troski o dobro i prawidłowy rozwój młodych osób. Nie bez znaczenia pozostają kwestie związane z poszanowaniem obowiązującego prawa, które reguluje między innymi sytuacje związane z nadaniem i zmianą imienia, oznaczaniem płci, a także poszanowaniem wolności konstytucyjnych, takich jak wolność sumienia i religii.

Omawiając zagadnienie dopuszczalności żądań stosowania wobec uczniów niewłaściwych zaimków lub imienia, w poradniku zwrócono uwagę między innymi na:

- zagrożenia związane z podważaniem własnej płciowości;
- prawne aspekty zmiany imienia oraz procedury formalnej zmiany płci;
- uprawnienia i ochronę nauczycieli przysługujące im w razie naruszenia ich praw;
- argumentację przemawiającą za brakiem związania nauczycieli żądaniami stosowania wobec uczniów zaimków i imion właściwych dla płci przeciwnej.

Z poradnika skorzystać może każdy, kto w swojej pracy zawodowej lub w innych okolicznościach spotka się z oczekiwaniem stosowania imienia oraz zaimków niezgodnych z płcią rozmówcy. Wszyscy, którzy zostaną poddani presji lub wobec których zastosowane zostaną groźby wyciągnięcia negatywnych konsekwencji w związku z odmową zaprzeczenia elementarnej prawdy dotyczącej ludzkiej płciowości, mogą liczyć na nieodpłatną pomoc prawną ze strony prawników Instytutu Ordo Iuris.

Marek Puzio

Marek Puzio

Starszy Analityk Instytutu Ordo Iuris

Rozdział I

Sytuacja prawna ucznia nieakceptującego własnej płci

1. Z czego, w świetle prawa, wynikają imię, nazwisko oraz płeć ucznia?

Prawo o aktach stanu cywilnego wyraźnie wskazuje, że tym, co dowodzi, jakie dana osoba ma imię, nazwisko oraz płeć, są akty stanu cywilnego. **Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych**; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym. Aktem stanu cywilnego, w którym zapisane są między innymi **nazwisko, imię oraz płeć** danej osoby, jest akt urodzenia.

„Stan cywilny nie należy do zakresu «samookreślenia się człowieka», jest wyznaczany zawsze przez przepisy bezwzględnie obowiązujące, nie jest więc przedmiotem swobodnej dyspozycji”².

Odmienne od tych z aktu stanu cywilnego oznaczenia imienia oraz płci ucznia, zawarte na przykład w wewnątrzszkolnym systemie, nie powinny być zatem traktowane jako wiążące dla nauczyciela i innych członków społeczności szkolnej.

**NAUCZYCIEL, ODMAWIAJĄC STOSOWANIA ZAIMKÓW I IMIENIA
NIEZGODNYCH Z PŁCIĄ UCZNIĄ, MOŻE POWOŁAĆ SIĘ NA:**

ustawę – Prawo o aktach stanu cywilnego.

Zgodnie z nią to z aktu urodzenia wynika,
jakie w świetle prawa są imię, nazwisko oraz płeć ucznia.

Nauczyciel, odmawiając stosowania zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia, może powołać się na regulacje prawa o aktach stanu cywilnego, które określają, co w świetle prawa przesądza o imieniu oraz płci osoby.

2 Opinia prawna i merytoryczna o poselskim projekcie ustawy o uzgodnieniu płci (druk 1469) z 29 stycznia 2014 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/opinieBAS.xsp?nr=1469>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

PODSTAWA PRAWNA

Prawo o aktach stanu cywilnego

Art. 3. Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym.

Art. 60. Akt urodzenia zawiera:

- 1) nazwisko, imię (imiona) dziecka;
- [...]
- 3) płeć dziecka [...].

2. Czy używanie imienia i zaimków zgodnych z danymi metrykalnymi ucznia narusza jego prawo do prywatności?

Konstytucja RP w art. 47 stanowi, że każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Prawo do ochrony życia prywatnego obejmuje przede wszystkim prawo jednostki do zachowania w tajemnicy pewnych informacji o sobie, przy czym chodzi tu przede wszystkim o informacje dotyczące sfery czysto osobistej³. Imienia i nazwiska oraz określenia płci nie sposób uznać za dane wchodzące w zakres sfery czysto osobistej. Spełniają one bowiem w zorganizowanym społeczeństwie istotną funkcję identyfikacyjną i porządkującą, dlatego musi je cechować pewność i stabilność⁴.

Należy podkreślić, że relacji uczeń–nauczyciel nie można traktować na równi z prywatnymi kontaktami towarzyskimi, na przykład w gronie przyjaciół. Nauczyciel wykonuje obowiązki służbowe jako osoba realizująca zadania publiczne zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi⁵. Na mocy art. 63 ust. 1 Karty Nauczyciela korzysta on zaś (podczas pełnienia obowiązków służbowych lub w związku z nimi) z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w Kodeksie karnym. W związku z powyższym nauczyciel powinien zwracać się do ucznia w oficjalny i profesjonalny sposób, a nie posługiwać się fałszywym imieniem czy nazwiskiem, ksywką nadaną w środowisku uczniowskim czy innym abstrakcyjnym sformułowaniem.

Ponadto należy zauważyć, że postulat używania imienia i zaimków niezgodnych z płcią ucznia nie może być uznawany za sprawę prywatną danego ucznia, ponieważ dotyczy również pozostałych członków społeczności szkolnej, w tym nauczycieli i innych uczniów.

3 Zob. M. Wild, komentarz do art. 47 [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, Nb. 59-60, SIP Legalis.

4 Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z 15 lutego 2017 r., sygn. III SA/Łd/745/16.

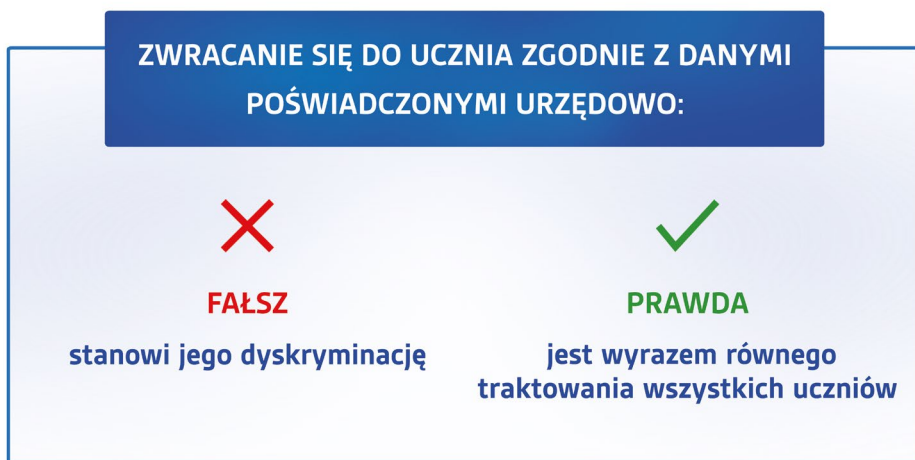
5 Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z 31 maja 2016 r., sygn. IV SAB/GI 52/16.

Używanie przez osoby trzecie określonego imienia i zaimków wobec ucznia nie może być uznawane za sprawę prywatną danego ucznia wchodzącą w zakres jego autonomii.

3. Czy odmowa stosowania imienia i zaimków niezgodnych z płcią ucznia stanowi przejaw dyskryminacji?

Można się spotkać z opiniami aktywistów LGBT sugerującymi, że odmowa używania preferowanych, niezgodnych z płcią ucznia zaimków stanowi przejaw dyskryminacji. Przywoływany jest wówczas między innymi art. 32 ust. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Tymczasem dyskryminacja oznacza nieuzasadnione, niekorzystne traktowanie jakiejś osoby w porównaniu do innych osób, znajdujących się w podobnej sytuacji⁶. Zwracanie się do uczniów zgodnie z danymi poświadczonymi urzędowo jest wyrazem równego traktowania wszystkich uczniów.

⁶ Zob. L. Bosek, komentarz do art. 32 [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86...*, Nb. 108.

4. Czy uczeń może żądać używania wobec siebie preferowanych zaimków, powołując się na przepisy dotyczące ochrony dóbr osobistych?

Osoby i organizacje protransseksualne używają niekiedy argumentu jakoby poczucie przynależności do danej płci stanowi dobro osobiste i jako takie podlega ochronie prawnej. W postępowaniu o ochronę dóbr osobistych strona dochodząca roszczeń może się domagać między innymi: zaniechania naruszeń, złożenia oświadczenia o określonej treści i formie (na przykład przeprosin), zadośćuczynienia pieniężnego albo zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

Odnosząc się do powyższego, należy zauważyć, że kwestią sporną pozostaje sama dopuszczalność uznania za dobro osobiste „identyfikacji płciowej”. Choć znaczna część orzecznictwa wskazuje na taką możliwość, to można spotkać również stanowiska odmienne.

„Brak przekonujących przesłanek do wyróżniania jako odrębnego dobra osobistego – «poczucia przynależności do określonej płci» – w rozumieniu stanu psychicznego polegającego na określonej identyfikacji płciowej”.⁷

Nawet gdyby uznać jednak, że poczucie przynależności do określonej płci, wbrew własnej anatomii, należy traktować jako dobro osobiste, to aby podlegało ono skutecznej ochronie, kwestionowane działanie (zwracanie się do chłopca przy pomocy męskich zaimków i męskiego imienia, a do dziewczyny – żeńskiego i żeńskich zaimków) musiałoby zostać uznane za bezprawne. Wynika to z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego, zgodnie z którym „ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne”. Nauczyciel może zatem argumentować, że zwracanie się do ucznia zgodnie z jego danymi metrykalnymi jest działaniem w granicach porządku prawnego.

„Bezprawne jest zachowanie sprzeczne z szeroko rozumianym porządkiem prawnym, a więc z normami prawnymi lub regułami postępowania wynikającymi z zasad współżycia społecznego”.⁸

7 Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 29 września 2021 r., sygn. akt I C 1586/21.

8 Wyrok Sądu Najwyższego z 4 lutego 2021 r., sygn. II PSKP 7/21.

Ponadto zwracanie się do ucznia zgodnie z jego danymi metrykalnymi stanowi przejaw korzystania z konstytucyjnie chronionych wolności sumienia i religii. Okoliczności te winny być traktowane jako wyłączające bezprawność ewentualnego naruszenia dóbr osobistych⁹.

Zwracanie się do ucznia zgodnie z jego danymi metrykalnymi uznać należy za działanie w granicach porządku prawnego, które nie narusza dóbr osobistych ucznia.

PODSTAWA PRAWNA

Kodeks cywilny

Art. 24

§ 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego albo zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

§ 2. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

5. Możliwość zmiany imienia w świetle polskiego prawa

Polski ustawodawca przewidział możliwość dokonania zmiany imienia wybranego najczęściej przez rodziców i wpisane bezpośrednio po narodzinach dziecka do aktu urodzenia. Materia ta uregulowana jest ustawą o zmianie imienia i nazwiska (dalej: u.z.n.). Z przepisów ustawy wynika, że aby dokonać zmiany imienia, musi zaistnieć ku temu ważny powód. Nie wystarczy sama wola osoby, która chciałaby formalnie takiej zmiany dokonać. Przykładowe sytuacje uzasadniające dokonanie takiej zmiany wymienione są w art. 4 ust. 1 u.z.n. Katalog ten pozostaje otwarty, na co wskazuje zawarte w przepisach sformułowanie „w szczególności”.

Czy jednak subiektywne identyfikowanie się z płcią przeciwną jest „ważnym powodem” uzasadniającym dokonanie zmiany imienia? Przed takim dylematem stanął Wojewódzki Sąd Administracyjny w Łodzi, który w wyroku z 15 lutego 2017 r.¹⁰ stwierdził,

9 Zob. m.in. wyroki SN: z 19 października 1989 r., sygn. II CR 419/89; z 24 sierpnia 2011 r., sygn. IV CSK 587/10; z 4 lutego 2021 r., sygn. II PSKP 7/21.

10 Sygn. III SA/Łd/745/16.

że subiektywne poczucie przynależności do płci odmiennej, bez odzwierciedlonej aktem stanu cywilnego zmiany płci, nie może być potraktowane jako ważny powód w rozumieniu art. 4 ust. 1 u.z.n. uzasadniający żądanie wyrażenia zgody na zmianę imienia.

Powyższa sprawa dotyczyła mężczyzny identyfikującego się jako kobieta. Wystąpił on z wnioskiem o zmianę imienia na żeńskie oraz miał zdiagnozowany transseksualizm typu M/K. Znajdował się pod opieką Poradni Zdrowia Psychicznego i Patologii Współżycia z uwagi na trwający proces terapeutyczny przed procedurą korekcji płci. Po terapii lekowej nabrał kobiecego wyglądu i kształtów. Pomimo tych okoliczności sąd w uzasadnieniu cytowanego wyroku konsekwentnie używa męskich zaimków w odniesieniu do mężczyzny skarżącego odmowę dokonania zmiany jego imienia na imię żeńskie.

Analogicznie należałoby powiedzieć, że wewnętrzne odczucie ucznia co do własnej płciowości rozmijające się z tym, co stwierdzono w jego aktach stanu cywilnego, nie może stanowić wystarczającej podstawy do wywodzenia po stronie nauczyciela obowiązku używania preferowanych przez ucznia zaimków i imienia. W państwie prawnym istnieją określone procedury, po których przejściu osoba nieakceptująca własnej płci może dopiero uzyskać oczekiwany skutek w postaci zwracania się do niej w określonych formach.

Polskie prawo przewiduje procedurę zmiany imienia. Subiektywne utożsamianie się z płcią przeciwną nie uzasadnia wniosku o dokonanie zmiany imienia w aktach stanu cywilnego. Dopiero wzmianka o zmianie płci z męskiej na żeńską (lub odwrotnie) w aktach stanu cywilnego uzasadniałaby uwzględnienie takiego wniosku.

PODSTAWA PRAWNA

Ustawa o zmianie imienia i nazwiska

Art. 4

ust. 1. Zmiany imienia lub nazwiska można dokonać wyłącznie z ważnych powodów, w szczególności gdy dotyczą zmiany:

- 1) imienia lub nazwiska ośmieszającego albo nieliczącego z godnością człowieka;
- 2) na imię lub nazwisko używane;
- 3) na imię lub nazwisko, które zostało bezprawnie zmienione;
- 4) na imię lub nazwisko noszone zgodnie z przepisami prawa państwa, którego obywatelstwo również się posiada.

6. Czy polskie prawo dopuszcza możliwość zmiany oznaczenia płci?

W polskim porządku prawnym brak jest przepisów wprost odnoszących się do kwestii zmiany, korekty czy też „uzgodnienia” płci w przypadku niezgodności pomiędzy odczuwaną tożsamością płciową a płcią ustaloną przy urodzeniu na podstawie cech biologicznych.

W orzecznictwie wypracowano jednak praktykę¹¹, zgodnie z którą dokonanie metrykalnej zmiany płci możliwe jest w drodze powództwa sądowego wytoczonego przez osobę, która do takiej zmiany dąży, przeciwko swoim rodzicom. W postępowaniu sądowym do uwzględnienia powództwa nie wystarczy jednak samo poczucie danej osoby o przynależności do płci przeciwnej, ale konieczne jest przeprowadzenie szczegółowych, wielokierunkowych badań medycznych¹².

Rodzice, jako strona postępowania, mogą złożyć apelację od wyroku sądu wydane-
go w pierwszej instancji. Dopiero prawomocne orzeczenie, kończące postępowanie
w sprawie i uwzględniające powództwo, umożliwiłoby, w świetle cytowanego wy-
roku WSA w Łodzi z 15 lutego 2017 r., dokonanie zmiany imienia w postępowaniu
przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

W orzecznictwie utarła się praktyka, zgodnie z którą dokonanie metrykalnej zmiany płci jest możliwe po przeprowadzeniu postępowania sądowego. Osoba, która żąda, aby używać wobec niej zaimków właściwych dla osób płci przeciwnej, ma możliwość podjęcia działań zmierzających do zmiany swoich danych w aktach stanu cywilnego.

11 Zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 10 stycznia 2019 r., sygn. II CSK 371/18.

12 Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 15 grudnia 2017 r., sygn. I ACa 531/17. Praktyka sądów co do zakresu i liczby badań koniecznych do przeprowadzenia może być jednak różna.

7. Czy szkoła ma obowiązek zapewnić uczniom nieakceptującym własnej płci możliwość korzystania z toalety właściwej dla płci przeciwnej bądź z toalet koedukacyjnych?

Obowiązek wydzielenia odrębnych toalet dla kobiet i mężczyzn w budynkach użyteczności publicznej wynika z przepisów budowlanych. Wyjątek dotyczy budynków, w których przebywa mniej niż 10 osób – wówczas dopuszcza się umieszczenie wspólnej toalety dla kobiet i mężczyzn. Z powyższego wynika, że dyrektor szkoły, w której łącznie z uczniami i pracownikami przebywa na co dzień więcej niż 10 osób, nie ma obowiązku wydzielenia wspólnej toalety dla chłopców i dziewcząt.

Co więcej, obecność nastoletniego chłopca w toalecie lub szatni przeznaczonej dla dziewcząt narusza prawo dziewcząt do prywatności, intymności oraz może stwarzać okazję do nadużyć seksualnych. W takich sytuacjach subiektywne poczucie chłopca, że jest dziewczyną, nie może stać ponad odczuwaniem przez dziewczęta dyskomfortu, wstydu, niepokoju lub zagrożenia. Nie można zresztą wykluczyć przypadków, w których uczniowie będą z różnych względów udawali, że są transseksualni. Niekiedy będzie to miało na celu zwrócenie na siebie uwagi, czasem zabawę lub prowokację, jednak niewykluczone, że w niektórych sytuacjach będzie chodziło o osobiste korzyści lub stworzenie okazji do wspomnianych nadużyć.

W mediach przeczytać można o przypadku biologicznego mężczyzny uznawanego za transpłciową kobietę – Lię Thomas, który startując w zawodach kobiecych, wygrał mistrzostwa akademickie w pływaniu stylem dowolnym na dystansie 500 jardów. Jedna z amerykańskich pływaczek opowiedziała o incydencie z udziałem Thomas, który miał miejsce, gdy podczas zawodów znalazła się ona w jednej szatni z Thomas. „«Nie byliśmy wcześniej uprzedzone, że będziemy dzielić szatnię z Lią. Nie wyraziliśmy zgody, nie pytano nas o to [...]»

Gdy byliśmy w szatni, odwróciłyśmy się, a tam mierzący ponad 190 cm biologiczny mężczyzna ściąga spodnie i patrzy, jak się rozbieramy. Byliśmy narażone na widok męskich genitaliów» [...]» W tamtym czasie Thomas była już w trakcie kuracji hormonalnej, ale jeszcze nie przeszła operacji¹³.

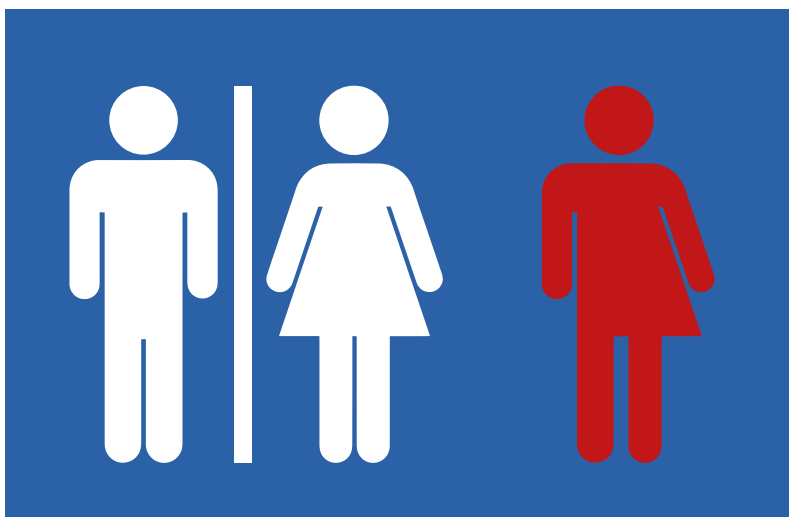
Lia Thomas. Źródło: Kadr z nagrania zawodów, NCAA Championships, Women's 500 Freestyle — 2022 NCAA swimming championships, <https://www.youtube.com/watch?v=oNrbtKb511Y>, dostęp: 16 lipca 2024 r.

13 H. Rybkowski, *Transpłciowa pływaczka wywołała burzę. Dziewczyny się skarżą. «Byłyśmy narażone na widok męskich genitaliów»*, data publikacji: 10 lutego 2023 r., <https://www.sport.pl/plywanie/7,64995,29452553,transseksualna-plywaczka-wywolala-burze-inne-dziewczyny-sie.html>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

Oczywiście analogiczne uwagi, szczególnie gdy chodzi o poczucie wstydu i dyskomfortu, należy odnieść do przypadków korzystania przez dziewczęta z męskiej szatni lub toalety.

Perspektywa takich sytuacji powinna budzić sprzeciw rodziców, nauczycieli oraz dyrektora szkoły, do którego zadań należy między innymi zapewnienie uczniom bezpieczeństwa w czasie zajęć organizowanych przez szkołę.

Subiektywne poczucie osoby o określonej płci biologicznej, że jest reprezentantem płci przeciwnej, nie może stać ponad odczuwaniem dyskomfortu, wstydu, niepokoju lub zagrożenia przez grupę osób tej płci w sytuacjach intymnych. Szkoła powinna przeciwdziałać sytuacjom, w których z przestrzeni przeznaczonych dla określonej płci, takich jak szatnie i toalety, korzystałyby osoby płci przeciwnej.

PODSTAWA PRAWNA

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r.

§ 84

1. W budynku użyteczności publicznej i zakładu pracy należy urządzić ustępy ogólnodostępne. Jeżeli liczba osób w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi na danej kondygnacji jest mniejsza od 10, dopuszcza się umieszczenie ustępu na najbliższej, wyższej lub niższej kondygnacji. [...]
2. W budynkach, o których mowa w ust. 1, w ustępach ogólnodostępnych powinna przypadać co najmniej jedna umywalka na 20 osób, co najmniej jedna miska ustępowa i jeden pisuar na 30 mężczyzn oraz jedna miska ustępowa na 20 kobiet, jeżeli przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny

pracy nie stanowią inaczej. W przypadku gdy w pomieszczeniach przeznaczonych na stały pobyt ludzi liczba osób jest mniejsza niż 10, dopuszcza się umieszczenie wspólnego ustępu dla kobiet i mężczyzn.

Prawo oświatowe

Art. 68

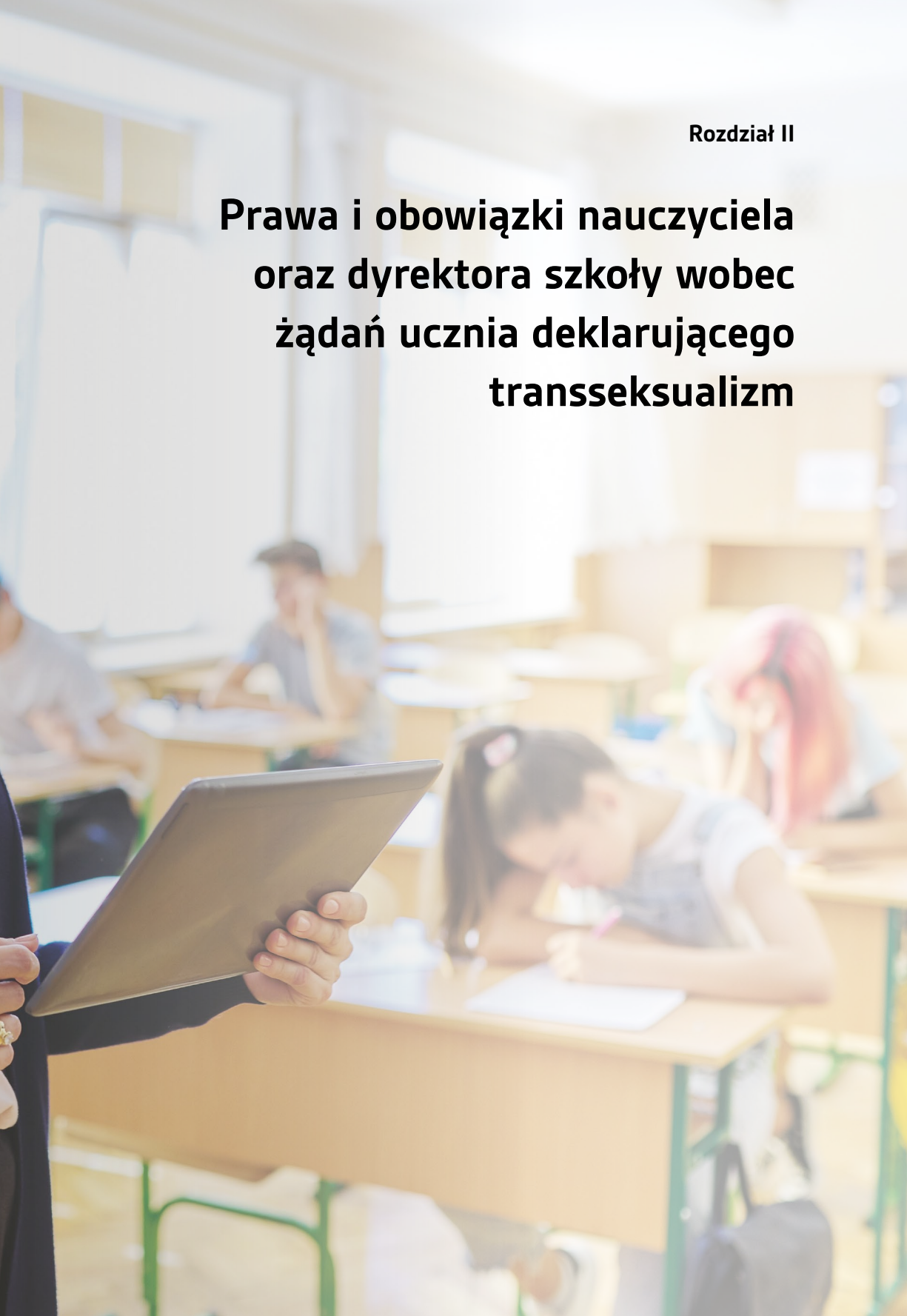
ust. 1. Dyrektor szkoły lub placówki w szczególności:

[...]

6) wykonuje zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę.

**Prawa i obowiązki nauczyciela
oraz dyrektora szkoły wobec
żądań ucznia deklarującego
transseksualizm**

1. Czy stosowanie zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia jest zgodne z jego dobrem oraz jaki może mieć ono wpływ na innych uczniów?

W wielu krajach na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat można zaobserwować gwałtowny wzrost zgłoszeń dzieci i młodzieży do specjalistycznych klinik zaburzeń tożsamości płci. Wśród zgłaszających największą liczbę stanowią nastoletnie dziewczęta¹⁴, pomimo że badania jeszcze z początku XXI wieku¹⁵ mówiły o większej liczbie mężczyzn o skłonnościach transseksualnych.

Jak możemy przeczytać w Standardach Stowarzyszenia Psychologów Chrześcijańskich, przyczyny zjawiska „gwałtownego wzrostu deklaracji transseksualnych [...] mogą być związane z wpływem kultury, mediów i mediów społecznościowych oraz aktywnością działaczy protransseksualnych”¹⁶. Samo zjawisko bywa określane jako „fenomen «epidemiopodobny», a nawet jako efekt jatrogeny, a także jako «zarażenie rówieśnicze» czy «społeczna epidemia»”¹⁷.

„Jatrogenia są to działania bądź zachowania lekarza (w szerszym rozumieniu także innego pracownika medycznego) mające wpływ na stan fizyczny lub psychiczny pacjenta. W momencie, kiedy działania te bądź decyzje są dla chorego szkodliwe mamy do czynienia z błędem jatrogennym. Natomiast jeśli w konsekwencji tegoż błędu pojawi się choroba, nazywana jest ona chorobą jatrogenną. Do błędów mających negatywny wpływ na stan psychiczny pacjenta zalicza się np. straszenie mające zmotywować pacjenta do podjęcia terapii. O błędach, które negatywnie oddziałują na stan fizyczny chorego, mówi się w przypadku np. zbędnego zabiegu czy operacji”¹⁸.

Na kulturowe, a nie medyczne, podłoże omawianego zjawiska wskazują również zaprezentowane kilka lat temu dane statystyczne pokazujące, że o ile ogólnościatowa, średnia populacyjna transseksualizmu w ujęciu medycznym oscyluje wokół 0,005%¹⁹,

14 Ibidem.

15 Zob. ibidem, s. 3.

16 Zob. A. Marianowicz-Szczygieł, A. Margasiński, J. Smyczyńska, K. Pietruszewski, J. Próchniewicz, K. Wozinska, K. Chocheł, B. Białecka, A. Kołodziejczyk i in., *Standardy i wytyczne Stowarzyszenia Psychologów Chrześcijańskich w zakresie diagnozy oraz terapii dzieci i młodzieży z problemami identyfikacji płciowej*, Stowarzyszenie Psychologów Chrześcijańskich, Warszawa 2023, https://www.spch.pl/wp-content/uploads/2023/11/2023_11_30-Korekta-STAN-DARDY_SPC_H_GRAF_FINAL.pdf, dostęp: 25 stycznia 2024 r., s. 14 oraz przywołana tam literatura.

17 Ibidem.

18 *Czym są błędy jatrogenne?*, PolitykaZdrowotna.com (data publikacji: 24 maja 2021 r.), <https://politykazdrowotna.com/arttykul/czym-sa-bledy-jatrogenne/897893>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

19 J. Arcelus i in., *Systematic review and meta-analysis of prevalence studies in transsexualism*, „European Psychiatry: The Journal of the Association of European Psychiatrists” 2015, Vol. 30, s. 807–815, cyt. za: F. Furman, op. cit., s. 237.

to w stolicy USA, Waszyngtonie, odsetek osób deklarujących się jako transseksualne wynosi aż 2,77%²⁰.

Termin „transseksualizm” funkcjonował w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób ICD-10, obowiązującej formalnie do końca 2021 roku, zaś sam transseksualizm wskazywany był jako rodzaj zaburzenia. W obecnej, jedenastej wersji tej klasyfikacji, termin „transseksualizm” został zastąpiony pojęciem „niezgodności płci” i nie jest tam już bezpośrednio nazywany „zaburzeniem”. Trudno jednak pominąć okoliczność, że „niezgodność płci” została zamieszczona w dokumencie, który nosi nazwę „Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób”²¹.

Argumenty jakoby zawsze w społeczeństwie były obecne osoby transseksualne, a obecny wzrost liczby osób deklarujących transpłciowość związany jest z większą świadomością społeczną, otwartością czy rozwojem nauk medycznych, nie tłumaczą tak gwałtownych trendów wzrostowych, a także zmiany współczynnika płci w odniesieniu do odsetka zgłoszeń do klinik tranzycyjnych. Jak bowiem wspomniano, o ile badania z początku XXI wieku mówiły o większej liczbie mężczyzn o skłonnościach transseksualnych, o tyle obecnie, zwłaszcza jeśli chodzi o nastolatków, dominującą grupę osób zgłaszających się do specjalistycznych klinik zaburzeń tożsamości płci stanowią dziewczęta. Wobec powyższego wyciągnąć można wniosek, że gdyby nie panujące obecnie trendy afirmujące prawo do „wyboru płci” przypadki identyfikowania się z płcią odmienną mogłyby u wielu osób w ogóle nie wystąpić bądź też okazać się stanem przejściowym i przemijającym.

Przyczyny wzrostu deklaracji transseksualnych mogą być związane z wpływem kultury, mediów, w tym mediów społecznościowych, oraz aktywnością działaczy protransseksualnych. Zjawisko gwałtownego wzrostu deklaracji transseksualnych bywa określane jako „zarażenie rówieśnicze”.

20 A.R. Flores i in., *How Many Adults Identify As Transgender In The United States?*, Los Angeles 2016, <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Trans-Adults-US-Aug-2016.pdf>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r., s. 3, cyt. za: F. Furman, op. cit., s. 238.

21 Zob. Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób ICD-11 Światowej Organizacji Zdrowia: International Classification of Diseases 11th Revision, ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (Version: 02/2022), <https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/en#90875286>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r. Zob. też: F. Furman, *Transseksualizm w ujęciu funkcjonalnym [w:] Między chromosomem a paragrafem. Transseksualizm w ujęciu prawnym, społecznym i medycznym*, red. B. Kmiecik, Warszawa 2021, s. 236–237.

PRZYCZYNY WZROSTU DEKLARACJI TRANSSEKSUALNYCH MOGĄ BYĆ ZWIĄZANE Z:

wpływem kultury

wszechobecnym
oddziaływaniem
mediów, w tym
social mediów

aktywnością
działaczy
protransseksualnych

Konsekwencje podejścia, wedle którego o płci nie decyduje ludzka anatomia, mogą być tragiczne i nieodwracalne, zwłaszcza kiedy dojdzie do interwencji chirurgicznej. Owo dopasowanie (korekta) staje się faktycznie okaleczeniem człowieka połączonym z pozbawieniem zdolności płodzenia. Co więcej długoterminowe badania osób z transseksualizmem, które poddały się chirurgicznej zmianie płci, pokazały, że wśród tych osób występuje znacznie wyższe ryzyko zgonu, zachowań samobójczych i zachorowalności psychiatrycznej niż u ogółu populacji²².

Walt Heyer, autor książki „Trans Life Survivors”, o swojej decyzji o „zmianie płci” i jej skutkach powiedział: „Z początku było zabawnie, jakbym się wcielił w postać z bajki, ale potem poczułem pustkę. Żyłem jako Laura Jensen przez trzy lata, zanim poddałem się operacji. Okazało się, że pierwsza operacja nie zmieniła nic, pogłębiła tylko moje zanurzenie w świecie iluzji. Operacje nie rozwiązują problemów osób transseksualnych – i to jest właśnie powodem wysokiego odsetka prób samobójczych w tym środowisku. Z początku myślałem, że jestem jedynym transseksualistą, który żałował decyzji o operacji i próbował popełnić samobójstwo. Dziś, 30 lat po zabiegu chirurgicznym, który zmienił mnie z mężczyzny w postać przypominającą fizycznie kobietę, zdałem sobie sprawę, że jestem tylko jedną osobą z milczącej, przepełnionej wstydem grupy ludzi, którzy ucierpieli skutek niepotrzebnej operacji zmiany płci. Mimo to, mimo naszego bólu i tak mamy szczęście, bo przynajmniej nie odebraliśmy sobie życia”²³.

Walt Heyer. Źródło: kadr z filmu *Walter Heyer Pt 2 – From Walt to Laura to Walt – a transgender's story*, Pure Passion Media, <https://www.youtube.com/watch?v=kDLPaxQXGk0>, dostęp: 16 maja 2024 r.

22 Zob. C. Dhejne i in., *Long-Term Follow-Up of Transsexual Persons Undergoing Sex Reassignment Surgery: Cohort Study in Sweden*, data publikacji: 22 lutego 2011 r., <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0016885>.

23 B. Białecka, *Zmiana płci to samobójstwo*, <https://archiwum.rp.pl/artukul/1242138-Zmiana-płci-to-samobojstwo.html>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

W Standardach SPCH czytamy, że o ile wszelkie doniesienia świadczące o depresji lub skłonnościach samobójczych należy traktować poważnie i z uwagą, o tyle w przypadku dzieci i młodzieży, zwłaszcza znajdujących się pod wpływem aktywistów, mogą być one środkiem szantażu emocjonalnego lub skutkiem efektu Wertera²⁴. Znanе są także przypadki instruowania młodzieży, jak skłonić rodzica do zgody na tranżycję. Autorzy Standardów SPCH wskazują zarazem, że „nie ma danych naukowych świadczących o automatycznej, zero-jedynkowej suicydalności w przypadku zaburzeń identyfikacji płciowej lub tym bardziej świadczących o tym, że tranżycja jakoby miała chronić przed samobójstwem – zwłaszcza że wiek młodzieńczy sam w sobie ogólnie charakteryzuje się podwyższonym ryzykiem skłonności samobójczych”²⁵.

Istnieją również poważne zagrożenia związane z przyjmowaniem hormonów w celu upodobnienia się do płci przeciwnej. Niemiecka laureatka Nagrody Nobla w dziedzinie fizjologii i medycyny, dr Christiane Nüsslein-Volhard, stwierdziła: „ciało nie radzi sobie z tym dobrze na dłuższą metę. [...] Każdy hormon, który bierzesz, ma skutki uboczne. Branie hormonów jest z natury niebezpieczne”²⁶.

Wśród skutków ubocznych „terapii” hormonalnej wymienić można między innymi: ryzyko zaburzeń układu kostnego, zespołów zatorowo-zakrzepowych, chorób wątroby, raka, a ponadto nieodwracalne obniżenie głosu, łysienie androgenowe, objawy chemicznej menopauzy u nastolatków czy zatrzymanie wzrostu²⁷.

Polscy specjaliści podkreślają, że „większość dzieci, u których występują cechy atypowego rozwoju tożsamości płciowej, ostatecznie wykształci poczucie tożsamości płciowej zgodne z płcią przypisaną przy urodzeniu”²⁸. W Standardach SPCH możemy przeczytać, że przyczyny zaburzeń identyfikacji płciowej, połączone ze skłonnościami transseksualnymi, są złożone i wciąż poznawane, jednak większość danych bio-psycho-społecznych wskazuje, że u większości osób są to zaburzenia nabyte, a nie wrodzone²⁹. Z kolei tak zwana tranżycja społeczna, polegająca między innymi na używaniu preferowanych zaimków, imienia, dostępie do pomieszczeń zarezerwowanych dla płci przeciwnej, określonym ubiorze, może powodować zmniejszenie szans akceptacji

24 Efektem Wertera określa się zjawisko znaczącego wzrostu samobójstw spowodowane nagłośnieniem samobójstwa jakiejś znanej osoby.

25 A. Marianowicz-Szczygieł i in., *Standardy...*, s. 17.

26 Zob. *Nobel Prize winner dismantles transgenderism as 'unscientific' at odds with fundamental biology*, LifeSiteNews, <https://www.lifesitenews.com/news/nobel-prize-winner-dismantles-transgenderism-as-unscientific-at-odds-with-fundamental-biology/>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r. [tłum. własne].

27 A. Marianowicz-Szczygieł i in., *Standardy...*, s. 12.

28 M. Dora, B. Taurogiński, G. Iniewicz, *Zasady postępowania diagnostycznego i terapeutycznego u dzieci i młodzieży [w:] Dysforia i niezgodność płciowa. Kompendium dla praktyków*, red. B. Grabski i in., Warszawa 2020, s. 225.

29 A. Marianowicz-Szczygieł i in., *Standardy...*, s. 12.

własnej płci biologicznej, co finalnie skończyć się może ingerencją hormonalną oraz chirurgiczną³⁰.

Za element „tranzycji społecznej” należałoby również uznać pozwolenie osobie nieakceptującej własnej płci na uczęszczanie na zajęcia wychowania fizycznego wraz z grupą uczniów płci przeciwnej, w sytuacji gdy w danej szkole zajęcia te organizowane są oddzielnie dla dziewcząt i chłopców.

Stosowanie zatem w szkole wobec konkretnego ucznia zaimków i imienia właściwych dla osób płci przeciwnej może utrwać w nim nieprawidłowość w postrzeganiu własnej płciowości. Jednak to nie wszystko. U dzieci, które, słysząc że o płci nie decyduje budowa anatomiczna, może się pojawić niepewność co do własnej płciowości. Już samo informowanie o tym, że tożsamość płciowa niektórych osób nie pokrywa się z ich płcią biologiczną, może być szkodliwe. Współautorka Standardów SPCH przyznała w jednym z wywiadów, że używanie wobec ucznia zaimków i imienia niezgodnych z jego płcią może stanowić czynnik sprzyjający powstaniu podobnych rozterek również u innych uczniów³¹.

Nauczyciel, który spotka się z żądaniem stosowania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia, powinien mieć zatem na uwadze potencjalne negatywne konsekwencje, jakie mogą się z taką praktyką wiązać, nie tylko względem tego konkretnego ucznia, ale także wobec pozostałych uczniów w klasie. Wydaje się przy tym uzasadnione poinformowanie o zaistniałej sytuacji rodziców innych uczniów, jednakże bez podawania danych pozwalających na identyfikację ucznia nieakceptującego własnej płci.

Podkreślić przy tym należy, że nauczyciel, dbając o dobro wszystkich uczniów, powinien przeciwdziałać wszelkim formom przemocy oraz presji, która z jednej strony może polegać na stosowaniu różnych form przemocy psychicznej wobec ucznia borykającego się z problemem akceptacji własnej płci, takich jak: wyśmiewanie, wytykanie palcem, przezywanie, dokuczanie (na przykład poprzez złośliwe i uporczywe

30 Zob. ibidem, s. 16 oraz Family Policy Alliance, The Heritage Foundation, The Kelsey Coalition i in. *Responding to the transgender issue. Parent resource guide*, 2019, <https://genderresourceguide.com/wp-content/themes/genderresource/library/documents/NPRGFullDocumentPrintV17.pdf>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r., s. 23 [tłum. własne], z pozwoleniem na: T.D. Steensma i in., *Factors Associated With Desistence and Persistence of Childhood Gender Dysphoria: A Quantitative Follow-Up Study*, „Journal of American Academic Child and Adolescent Psychiatry” 2013, Vol. 52(6), s. 582-590, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23702447>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

31 Zob. rozmowa A. Marianowicz-Szczygieł z M. Puzio, *Tranzycja – społeczna żonglerka | O czym nie powiedzą edukatorzy seksualni? #9*, <https://www.youtube.com/watch?v=s0UHhNJ2Krg> (od 22:39), dostęp: 14 sierpnia 2024 r. oraz A. Marianowicz-Szczygieł i in., *Standardy...*, s. 16.

podkreślanie obiektywnej płci i imienia ucznia w celu dokuczenia mu) wykluczanie z grupy, izolowanie i tak dalej. Z drugiej jednak strony – wymuszanie na innych, połączone niekiedy z szantażem emocjonalnym, aby zwracać się do konkretnego ucznia z użyciem zaimków i imienia niezgodnych z jego płcią, również należy traktować jako zachowanie przemocowe.

Stosowanie w szkole, wobec danego ucznia, zaimków i imienia właściwych dla osób płci przeciwnej może nie tylko utrwalać w nim nieprawidłowość w postrzeganiu własnej płciowości, ale też stanowić czynnik sprzyjający powstaniu podobnych rozterek również u innych uczniów. Odmowę stosowania niewłaściwych zaimków i imienia wobec ucznia uzasadnia zatem również dbałość o dobro wszystkich uczniów.

PODSTAWA PRAWNA

Karta Nauczyciela

Art. 6. Nauczyciel obowiązany jest:

- 1) rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę;
- 2) wspierać każdego ucznia w jego rozwoju [...].

Prawo oświatowe

Art. 5. Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia.

2. Co, jeśli uczeń lub jego rodzic przedłoży zaświadczenie od psychologa stwierdzające transseksualizm lub szkolny psycholog stwierdzi, że należy używać zaimków preferowanych przez ucznia?

Znalezienie „odpowiedniego” psychologa, który wystawi zaświadczenie stwierdzające wystąpienie u dziecka transseksualizmu i zaleci, aby do danej dziewczynki zwracać się tak, jakby była chłopcem, a do chłopca – tak, jakby był dziewczynką, nie stanowi obecnie dużego problemu. Może zdarzyć się również, że szkolny psycholog zorganizuje spotkanie z nauczycielami, podczas którego zaleci, aby do konkretnego ucznia zwracać się z użyciem zaimków i imienia niezgodnych z jego danymi metrykalnymi.

W takich sytuacjach pamiętać należy, że to akt urodzenia stanowi w świetle prawa dowód tego, czy mamy do czynienia z chłopcem, czy dziewczynką, Łukaszem czy Anią. Dowodem takim nie jest zaświadczenie od psychologa, psychiatry czy seksuologa.

Ponadto w literaturze przedmiotu wskazuje się, że „transseksualizm jest sytuacją, w której występuje trwała i wyraźna niezgodność płci psychicznej z płcią fenotypową, przy czym nie stwierdza się zaburzeń genetycznych, hormonalnych i psychicznych”³². „Rozpoznanie transseksualizmu wymaga zatem przeprowadzenia wielokierunkowej i szczegółowej diagnostyki dotyczącej zarówno sfery somatycznej (badania genetyczne i hormonalne, ocena budowy anatomicznej narządów płciowych), jak i psychicznej (konsultacje psychologa, psychiatry i seksuologa). Należy przede wszystkim wykluczyć wszelkie postaci DSD (ang. *disorder of sex development* – zaburzenia różnicowania płci wynikające z nieprawidłowego rozwoju zewnętrznych narządów płciowych), a także dysfunkcje seksualne, choroby psychiczne i zaburzenia osobowości, uwzględnione odrębnie w odpowiednich klasyfikacjach”³³.

Na płć fenotypową składają się płć gonadalna – wynikająca z różnic w budowie i czynności gonad (w przypadku kobiet gonadami są jajniki, w przypadku mężczyzn – jądra) oraz płć somatyczna – wynikająca z różnic w budowie i czynności narządów płciowych³⁴.

Praktyka wystawiania przez psychologa, psychiatrę czy seksuologa zaświadczeń stwierdzających wystąpienie transseksualizmu, jak również formułowanie przez szkolnego psychologa zaleceń, aby stosować się do żądań używania zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia – bez pogłębionej analizy i wielokierunkowych badań – budzi uzasadnione wątpliwości zarówno w świetle etyki wykonywania zawodu, jak i prawidłowości samego procesu diagnostycznego³⁵.

Zaświadczenie stwierdzające transseksualizm u ucznia, wystawione przez pojedynczego specjalistę, nie jest dla nauczyciela wiążące. Mimo to nie można wykluczyć sytuacji, w której nauczyciel, nie chcąc stosować zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia, spotka się z zarzutem działania wbrew dobru ucznia oraz będzie zmuszony bronić swoich praw, na przykład w postępowaniu dyscyplinarnym.

32 J. Smyczyńska, op. cit., s. 13–14.

33 Ibidem. Zob. też A. Marianowicz-Szczygieł i in., *Standardy...*, s. 12.

34 Zob. ididem.

35 Zob. A. Marianowicz-Szczygieł i in., *Standardy...*, s. 16.

Co więcej, zalecenie, aby zwracać się do danego ucznia niezgodnie z jego biologiczną płcią, może być uznane za element leczenia lub diagnostyki stwarzającej podwyższone ryzyko. W przypadku osoby niepełnoletniej wymaga to uprzedniej zgody obojga rodziców³⁶. Nauczyciel powinien się zatem dodatkowo upewnić, czy oboje rodzice wyrazili zgodę na poddanie ich dziecka „tranżycji społecznej”. Brak zgody choćby jednego z nich będzie stanowił istotny argument przemawiający za niedopuszczalnością stosowania wobec ucznia niewłaściwych zaimków i imienia.

PODDANIE SIĘ „TRANZYJCJI SPOŁECZNEJ” W PRZYPADKU OSOBY NIEPEŁNOLETNIEJ WYMAGA ZGODY OBOJGA RODZICÓW

Brak zgody choćby jednego z nich będzie stanowił istotny argument przemawiający za niedopuszczalnością stosowania wobec ucznia niewłaściwych zaimków i imienia.

PODSTAWA PRAWNA

Ustawa o prawach pacjenta

Art. 17

1. Pacjent, w tym małoletni, który ukończył 16 lat, ma prawo do wyrażenia zgody na przeprowadzenie badania lub udzielenie innych świadczeń zdrowotnych.
2. Przedstawiciel ustawowy pacjenta małoletniego, całkowicie ubezwłasnowolnionego lub niezdolnego do świadomego wyrażenia zgody, ma prawo do wyrażenia zgody, o której mowa w ust. 1. W przypadku braku przedstawiciela ustawowego prawo to, w odniesieniu do badania, może wykonać opiekun faktyczny.
3. Pacjent małoletni, który ukończył 16 lat, osoba ubezwłasnowolniona albo pacjent chory psychicznie lub upośledzony umysłowo, lecz dysponujący dostatecznym rozeznaniami, ma prawo do wyrażenia sprzeciwu co do udzielenia świadczenia zdrowotnego, pomimo zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego. W takim przypadku wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Art. 97

§ 1. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania.

36 Zob. *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. P. Sobolewski, L. Bosek, Warszawa 2020, Nb. 20, SIP Legalis.

§ 2. Jednakże o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie; w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy.

3. Czy dyrektor szkoły może zobowiązać nauczyciela do stosowania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia?

Dyrektor szkoły jest kierownikiem zakładu pracy dla zatrudnionych w szkole lub placówce nauczycieli i pracowników niebędących nauczycielami. Może on zatem, jako przełożony, wydawać nauczycielom polecenia, które dotyczą pracy, jednakże tylko takie, które nie są sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę.

Polecenie używania względem ucznia imienia i zaimków wbrew danym wynikającym z akt stanu cywilnego, które stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych, byłoby niezgodne z art. 3 ustawy prawo o aktach stanu cywilnego.

Co więcej, jak już wskazano, zwracanie się do ucznia z użyciem niewłaściwego imienia i zaimków może być sprzeczne z dobrem tego konkretnego ucznia poprzez możliwe utrwalenie w nim nieprawidłowości w postrzeganiu własnej płci, a także może negatywnie wpływać na niezakłócony rozwój innych uczniów. Do obowiązków nauczyciela wynikających bezpośrednio z Karty Nauczyciela należy zaś między innymi sprawowanie funkcji opiekuńczej, wspieranie **każdego** ucznia w jego rozwoju oraz kształcenie i wychowanie w **atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego** człowieka – a zatem również dla tych uczniów, którzy nie chcą zwracać się do innych osób w sposób zaprzeczający ich obiektywnie posiadanej płci biologicznej.

Ponadto dyrektor szkoły, jako kierownik zakładu pracy, zobowiązany jest szanować godność i inne dobra osobiste zatrudnionych w szkole nauczycieli. Zmuszanie nauczyciela do stosowania zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia może naruszać chronione konstytucyjnie wartości takie jak: godność, wolność wypowiedzi, wolność sumienia oraz wolność religii (o czym w dalszej części).

Powyższe prowadzi do wniosku, że dyrektor szkoły nie może wydać nauczycielowi wiążącego polecenia stosowania wobec ucznia lub innej osoby w przestrzeni szkolnej imienia i zaimków sprzecznych z posiadaną przez nich płcią.

POLECENIE DYREKTORA

Dyrektor szkoły **nie może** wydać nauczycielowi wiążącego polecenia, aby używać imienia i zaimków sprzecznych z płcią ucznia.

PODSTAWA PRAWNA

Kodeks pracy

Art. 100

§ 1. Pracownik jest obowiązany wykonywać pracę sumiennie i starannie oraz stosować się do poleceń przełożonych, które dotyczą pracy, jeżeli nie są one sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę.

Art. 111. Pracodawca jest obowiązany szanować godność i inne dobra osobiste pracownika [...].

Prawo o aktach stanu cywilnego

Art. 3. Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym.

Karta Nauczyciela

Art. 6. Nauczyciel obowiązany jest:

- 1) rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę;
- 2) wspierać każdego ucznia w jego rozwoju;
- [...]
- 4) kształcić i wychowywać młodzież w uświadomieniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka.

4. Czy postanowienia statutu szkoły, standardów ochrony małoletnich lub wewnętrznych regulaminów nakazujące stosowanie preferowanych zaimków wobec uczniów są wiążące?

Dokumenty takie jak statut szkoły, standardy ochrony małoletnich, a także wewnętrzne regulaminy dotyczące pracowników oraz wynikające z potrzeb szkoły są

dokumentami wewnątrzszkolnymi, których postanowienia nie mogą być niezgodne z przepisami prawa powszechnie obowiązującego.

Zawarte w tych dokumentach normy nakazujące stosowanie zaimków oraz imienia niezgodnych z danymi metrykalnymi ucznia byłyby niezgodne między innymi z art. 3 ustawy prawo o aktach stanu cywilnego, a dodatkowo z przepisami Konstytucji RP gwarantującymi wolność sumienia i wolność religii osób, którym taki kategoriyczny obowiązek miałby być narzucony.

REGULACJE WEWNĄTRZSZKOLNE A PRAWO POWSZECHNIE OBOWIĄZUJĄCE

Nauczytel, odmawiając stosowania przepisów zawartych między innymi w statucie szkoły, regulaminie pracowniczym oraz standardach ochrony małoletnich, nakazujących używania, na żądanie ucznia, zaimków sprzecznych z jego płcią, może powołać się na niezgodność wewnątrzszkolnych przepisów z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, które mają pierwszeństwo przed przepisami wewnątrzszkolnymi.

Nauczytel, nie stosując się do tego rodzaju zapisów, może się zatem powołać na przepisy prawa powszechnie obowiązującego, które mają pierwszeństwo przed regulacjami wewnątrzszkolnymi.

Gdyby mimo wszystko nauczyciel został ukarany karą porządkową upomnienia lub nagany za nieprzestrzeganie wewnątrzszkolnych regulaminów, statutu, standardów ochrony małoletnich lub poleceń dyrektora szkoły, to w ciągu 7 dni od dnia zawiadomienia go o ukaraniu może wnieść sprzeciw. O uwzględnieniu lub odrzuceniu sprzeciwu decyduje dyrektor po rozpatrzeniu stanowiska reprezentującej nauczyciela zakładowej organizacji związkowej (jeśli funkcjonuje ona w szkole i nauczyciel jest

w niej zrzeszony). Nieodrzućenie sprzeciwu w ciągu 14 dni od dnia jego wniesienia jest równoznaczne z uwzględnieniem sprzeciwu. Nauczyciel, który wniósł sprzeciw, może w ciągu 14 dni od dnia zawiadomienia o odrzuceniu tego sprzeciwu wystąpić do sądu pracy, który będzie rozpatrywał zasadność ukarania nauczyciela.

W PRZYPADKU UKARANIA

karą porządkową, upomnienia lub nagany za nieprzestrzeganie wewnętrznych regulaminów, statutu, standardów ochrony małoletnich lub poleceń dyrektora szkoły

nauczyciel w ciągu 7 dni od dnia zawiadomienia o ukaraniu może wnieść sprzeciw.

Nieodrzućenie sprzeciwu w ciągu 14 dni od dnia jego wniesienia jest równoznaczne z uwzględnieniem sprzeciwu.

W przypadku odrzucenia sprzeciwu przez dyrektora nauczyciel może w ciągu 14 dni od dnia zawiadomienia o tym fakcie wystąpić do sądu pracy.

PODSTAWA PRAWNA

Prawo o aktach stanu cywilnego

Art. 3. Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym.

Konstytucja RP

Art. 31 ust. 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Kodeks pracy

Art. 112

§ 1. Jeżeli zastosowanie kary nastąpiło z naruszeniem przepisów prawa, pracownik może w ciągu 7 dni od dnia zawiadomienia go o ukaraniu wnieść sprzeciw. O uwzględnieniu lub odrzuceniu sprzeciwu decyduje pracodawca po rozpatrzeniu stanowiska reprezentującej pracownika zakładowej organizacji związkowej. Nieodrzućcenie sprzeciwu w ciągu 14 dni od dnia jego wniesienia jest równoznaczne z uwzględnieniem sprzeciwu.

§ 2. Pracownik, który wniósł sprzeciw, może w ciągu 14 dni od dnia zawiadomienia o odrzuceniu tego sprzeciwu wystąpić do sądu pracy o uchylenie zastosowanej wobec niego kary.

§ 3. W razie uwzględnienia sprzeciwu wobec zastosowanej kary pieniężnej lub uchylenia tej kary przez sąd pracy, pracodawca jest obowiązany zwrócić pracownikowi równowartość kwoty tej kary.

5. Przymuszanie do stosowania preferowanych zaimków a wolność sumienia i wolność religii nauczyciela

Wolność sumienia i religii to jedne z fundamentalnych praw człowieka. Są one zagwarantowane zarówno w Konstytucji RP, jak i w aktach i dokumentach prawa międzynarodowego. Stanowią one zarazem dobra osobiste, których ochrony można dochodzić przed sądem w drodze powództwa o ochronę dóbr osobistych³⁷.

Wolność sumienia oznacza z jednej strony prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem, z drugiej – wolność od przymusu postępowania wbrew własnemu sumieniu³⁸. Samo sumienie można określić jako „zdolność do intelektualnej oceny własnych aktów jako dobrych albo złych”³⁹.

Nauczyciel, który ma świadomość, że gwałtowny wzrost liczby przypadków osób nieakceptujących własnej płci jest w znacznej mierze zjawiskiem kulturowym, a nie zjawiskiem o podłożu medycznym oraz obawia się, że używając zaimków niezgodnych z płcią ucznia, może doprowadzić do utrwalenia braku akceptacji jego własnej płciowości, a także sprzyjać powstaniu podobnych rozterek u innych uczniów, który ponadto znając historie osób po procesie tranżycji żałujących trwałego okaleczenia swojego ciała i odczytując określanie drugiej osoby wbrew obiektywnie posiadanej przez nią płci jako postępowanie sprzeczne z zasadami i nauką płynącą z wyznawanej przez niego religii – ma podstawy, by uznać za moralnie złe podporządkowanie się żądaniu stosowania zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia. Tym samym wywieranie na nauczyciela presji, aby postępował wbrew dokonanej przez siebie ocenie

37 Właściwym do rozpoznania takiego powództwa jest sąd okręgowy, co wynika z art. 17 pkt 1 Kodeksu postępowania cywilnego.

38 Zob. P. Stanisławski, *Klauzula sumienia* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 104, cyt. za: Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 4 kwietnia 2023 r., sygn. III OSK 2062/21.

39 Zob. wyrok TK z 7 października 2015 r., sygn. K 12/14, pkt 4.2.2. uzasadnienia.

moralnej danego zachowania, będzie godziło w wolność jego sumienia, a nadto powodowało dyskomfort psychiczny, który może się także negatywnie odbić na jego zdrowiu psychicznym.

Wywieranie presji na nauczyciela, aby postępował wbrew dokonanej przez siebie ocenie moralnej danego zachowania, będzie godziło w wolność jego sumienia, a nadto powodowało dyskomfort psychiczny, który może się także negatywnie odbić na zdrowiu psychicznym nauczyciela.

Wolność religii w sferze wewnętrznej wiąże się z wolnością sumienia, obejmując jej aspekty związane z wiarą w istnienie Boga (bogów) i bytów niematerialnych, jak i określeniem istoty człowieczeństwa⁴⁰. Jako oczywiste jawi się, że w zakresie tej wolności wchodzi także postępowanie zgodnie z nauką głoszoną przez dany kościół lub inny związek wyznaniowy.

„Zgodnie z antropologią chrześcijańską płeć jest wrodzoną cechą człowieka uwarunkowaną genetycznie. Zostaje ona określona, i to na stałe, już w chwili połączenia się dwóch komórek płciowych. Obiektywnym skutkiem zapłodnienia jest zróżnicowanie chromosomalne lub genetyczne. Inaczej człowiek po narodzinach nie może wybrać sobie płci. Jest ona bowiem określona, jako męska lub żeńska, już w momencie poczęcia”⁴¹.

„Chrześcijańska antropologia ma swoje korzenie w opisie początków, który pojawia się w Księdze Rodzaju, gdzie napisano, że «Stworzył Bóg człowieka na swój obraz, [...] stworzył mężczyznę i niewiastę» (Rdz 1,27)”⁴².

„Płeć stanowi ważny element komunikowania ze społecznością ludzką i kościelną, gdyż współdecyduje o jej tożsamości osobowej w tych wspólnotach oraz ma istotne znaczenie dla przysługujących jej obowiązków i praw. Nie jest więc rzeczą obojętną kształt owej tożsamości, a natura uczestnictwa w tych społecznościach wyklucza arbitralne manipulowanie własną tożsamością, zwłaszcza płciową, na drodze jej dowolnej zmiany”⁴³.

„W wielu przypadkach planowane są i wdrażane programy nauczania, w których «prezentowane są koncepcje osoby i życia pozornie neutralne, lecz w rzeczywistości odzwierciedlające antropologię sprzeczną z wiarą i z prawym rozumem»”⁴⁴.

40 B. Banaszak, komentarz do art. 53 [w:] B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, Nb. 2, SIP Legalis.

41 Ks. dr hab. J. Krajczyński, *Czy transseksualista może zawrzeć małżeństwo w Kościele?* [w:] *Między chromosomem a parragrafem...*, s. 207.

42 Papież Benedykt XVI, *Przemówienie do korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej, 10 stycznia 2011 r.*, „L'Osservatore Romano”, 201, nr 2(330) [wyd. pl.], s. 42, cyt. za: Gość.pl, *Watykan o gender: „Mężczyznę i kobietą ich stworzył!”*, <https://www.gosc.pl/doc/5692359.Watykan-o-gender-Mezczyzna-i-kobieta-ich-stworzyl/5>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

43 J. Wróbel SCJ, *Transseksualizm z perspektywy eklezjalnej*, „Family Forum” 2016, Vol. 6, s. 123, <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/ff/article/view/661/454>, dostęp: 14 sierpnia 2024 r.

44 Papież Benedykt XVI, *Przemówienie...*

Antropologia chrześcijańska jednoznacznie stwierdza, że płeć jest wrodzoną cechą człowieka, uwarunkowaną na poziomie biologii, dlatego zmuszanie do formułowania wypowiedzi zaprzeczających chrześcijańskiej wizji ludzkiej płciowości (nazywania mężczyzny kobietą, a kobiety mężczyzną) stanowi naruszenie wolności religijnej chrześcijan.

Nawet gdyby uznać, że żądanie ucznia, by stosować wobec niego preferowane imię i zaimki, wbrew obiektywnie posiadanej płci, wchodzi w zakres chronionego konstytucyjnie prawa do prywatności, to po stronie nauczyciela mamy do czynienia z chronionymi, również przez Konstytucję RP, wolnościami w postaci wolności sumienia i wolności religii. Jak zaś wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 7 października 2015 r., K 12/1 – art. 47 Konstytucji nie daje podstaw do tego, by ustawodawca dla ochrony prywatności jednych osób nakładał na inne osoby obowiązek podejmowania działań sprzecznych z ich sumieniem. Oznaczałoby to przedmiotowe potraktowanie tych drugich.

Christiane Nüsslein-Volhard, laureatka Nagrody Nobla w dziedzinie fizjologii i medycyny, w wywiadzie dla magazynu feministycznego EMMA stwierdziła: „Jest jedna płeć, która produkuje komórki jajowe, ma dwa chromosomy X. Nazywana jest żeńską. I jest druga, która produkuje plemniki, ma chromosom X i Y. Nazywana jest męską. [...] Ludzie, którzy wierzą, że mogą zmienić swoją płeć, nie mogą narzucać swoich pomysłów wszystkim jako faktów”⁴⁵.

Christiane Nüsslein-Volhard. Źródło: Rama – Praca własna, CC BY-SA 2.0 fr, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2270637>, dostęp: 5 kwietnia 2024 r.

Wywieranie na nauczyciela presji, by używał wobec ucznia zaimków i imienia niezgodnych z płcią biologiczną ucznia, może prowadzić do naruszenia chronionych konstytucyjnie wolności sumienia i wolności religii nauczyciela, również w sytuacji, gdyby doszło do zmiany oznaczenia imienia i płci ucznia w aktach stanu cywilnego.

45 LifeSiteNews, op. cit.

PODSTAWA PRAWNA

Konstytucja RP

Art. 53 ust.1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Art. 18 zd. 1. Każdy człowiek ma prawo wolności myśli, sumienia i wyznania.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych

Art. 18. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie (ust. 1). Nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru (ust. 2).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

Art. 9 ust. 1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej

Art. 10. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach (ust. 1). Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa (ust. 2).

Rozdział III

Ochrona prawna przysługująca nauczycielowi

1. Szczególna ochrona nauczyciela w przypadku jego znieważenia lub naruszenia nietykalności cielesnej

Nauczyciel, odmawiając używania zaimków niezgodnych z płcią ucznia, może narazić się na próby wywarcia presji ze strony ucznia lub jego rodziców. Gdyby działania te posunęły się na tyle daleko, że doszłoby do znieważenia nauczyciela lub naruszenia jego nietykalności cielesnej, należy pamiętać, że zachowania takie wyczerpują znamiona przestępstw określonych w Kodeksie karnym.

Zniewagą (art. 216 k.k.) będzie takie zachowanie, które stanowi wyraz pogardy, chęci ośmieszenia, ublżenia czy szeroko pojętego uwłaczenia czci nauczyciela. Znieważyc można nie tylko ustnie, ale także pisemnie (w tym rysunkiem) lub za pomocą gestu⁴⁶.

ZNIEWAGĄ (ART.216 K.K.) JEST TAKIE ZACHOWANIE, KTÓRE STANOWI WYRAZ:

- pogardy
- chęci ośmieszenia
- ublżenia
- szeroko pojętego uwłaczenia czci nauczyciela (np. pogardliwe nazwanie nauczyciela „transfobem”)

Naruszeniem nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.) będzie natomiast każde umyślne, fizyczne oddziaływanie na ciało drugiego człowieka, które nie jest przez niego akceptowane⁴⁷. Za naruszenie nietykalności cielesnej uznane mogą być nie tylko uderzenie czy popchnięcie, ale także sytuacje takie jak: polanie wodą, oplucie, potrącenie łokciem czy przytrzymywanie⁴⁸.

46 Zob. S. Hypś, komentarz do art. 217 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wlak, Warszawa 2024, Nb. 6, SIP Legalis.

47 Zob. ibidem, komentarz do art. 217, Nb. 3.

48 Ibidem, Nb. 5.

Nauczycielowi, który doświadczył tego rodzaju zachowań, przysługuje szczególna ochrona – taka, jaka na zasadach określonych w Kodeksie karnym przewidziana została dla funkcjonariuszy publicznych. Wiąże się to po pierwsze z zagrożeniem surowszą karą przewidzianą za czyn popełniony na szkodę nauczyciela niż za taki sam czyn, którego ofiarą jest osoba nieobjęta ochroną przewidzianą dla funkcjonariuszy publicznych.

„Klasyczne” przestępstwo znieważenia zagrożone jest karą grzywny lub ograniczenia wolności (art. 216 § 1 k.k.), podczas gdy za znieważenie funkcjonariusza publicznego podczas pełnienia przez niego funkcji służbowych i w związku z nimi przewidziana została kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 226 § 1 k.k.).

Naruszenie nietykalności cielesnej osób niekorzystających z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 217 § 1 k.k.). Kto zaś naruszyłby nietykalność cielesną funkcjonariusza publicznego podczas pełnienia obowiązków służbowych lub w związku z nimi podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3 (art. 222 § 1 k.k.).

Nauczyciel podczas pełnienia obowiązków służbowych lub w związku z nimi korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych.

Po drugie co do zasady przestępstwa znieważenia oraz naruszenia nietykalności cielesnej są przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego. Oznacza to, że pokrzywdzony musi we własnym zakresie, bez udziału prokuratora, wnieść prywatny akt oskarżenia oraz popierać go przed sądem, dążąc do wydania wyroku skazującego i ukarania sprawcy. Natomiast w sytuacji, w której ofiarą przestępstwa jest osoba korzystająca z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym, czyny takie są ścigane z urzędu przez policję lub prokuratora. Nie pozbawia to jednak pokrzywdzonego możliwości składania wniosków o dokonanie określonych czynności oraz możliwości działania przed sądem jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Znieważenie lub naruszenie nietykalności cielesnej nauczyciela podczas wykonywania przez niego obowiązków służbowych i w związku z nimi jest przestępstwem ściganym z urzędu.

Co istotne, organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły są obowiązani z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone. W przypadku dopuszczenia się czynu zabronionego wobec nauczyciela aktywność ta powinna co najmniej obejmować przygotowanie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, a w miarę możliwości zapewnienie wsparcia

na dalszym etapie postępowania. Wsparcie to nie ogranicza się wyłącznie do postępowania karnego, ale może dotyczyć na przykład także dochodzenia roszczeń cywilnych z tytułu naruszenia dóbr osobistych⁴⁹.

Niezależnie od tego dyrektor szkoły lub organ prowadzący szkołę, dowiedziawszy się o popełnieniu wobec nauczyciela przestępstwa ściganego z urzędu, powinien przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

Organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły są obowiązani z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone.

Nadmienić należy, że na zasadach określonych w Kodeksie karnym odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Tego rodzaju odpowiedzialność ponosić mogą zatem uczniowie liceum i technikum czy szkoły branżowej. W przypadku popełnienia poważniejszego przestępstwa, na przykład spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, odpowiedzialność taką może ponieść uczeń już po ukończeniu 15. roku życia.

Powyższe nie oznacza, że młodsi uczniowie mogą liczyć na bezkarność. Wobec nich zastosowanie znajdą przepisy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Ustawa ta przewiduje w razie popełnienia czynu świadczącego o demoralizacji możliwość wszczęcia przed sądem rodzinnym postępowania wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie.

Ponadto jeśli doszłoby do popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu (a zatem również naruszenia nietykalności cielesnej lub znieważenia nauczyciela podczas pełnienia przez niego czynności służbowych i w związku z nimi) przez ucznia poniżej 17 roku życia, wówczas dyrektor szkoły ma obowiązek powiadomienia policji lub sądu rodzinnego.

49 Zob. K. Stradomski, komentarz do art. 63 [w:] J. Lisowski, K. Stradomski, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2022, pkt II.2, SIP Legalis.

W razie wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym sąd ten, po zbadaniu sprawy, może uznać zasadność zastosowania wobec nieletniego ucznia: środków wychowawczych (na przykład zobowiązanie do określonego postępowania, do wykonania prac społecznych, do przeproszenia pokrzywdzonego), środka leczniczego w postaci umieszczenia w zakładzie leczniczym, gdzie nieletnim udzielane są świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień, a w najpoważniejszych przypadkach – uczeń może trafić do zakładu poprawczego.

Zaniechanie opisanych wyżej obowiązków przez dyrektora szkoły lub organ prowadzący szkołę może skutkować odpowiedzialnością karną na podstawie art. 231 k.k. – za działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego poprzez niedopełnienie obowiązku⁵⁰.

PODSTAWA PRAWNA

Karta Nauczyciela

Art. 63

1. Nauczyciel, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny.

2. Organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły są obowiązani z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone.

Kodeks postępowania karnego

Art. 304

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

Kodeks karny

Art. 10

§ 1. Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.

§ 2. Nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w [...] art. 156 § 1 lub 3, [...] art. 223 § 2 [...], może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

50 K. Stradomski, op. cit., pkt II.2.

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Art. 4 ust. 3. Instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.

Art. 6. Wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze, środek leczniczy oraz środek poprawczy. Wobec nieletniego kara może być orzeczona tylko w przypadkach określonych w ustawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

2. Zakaz nierównego traktowania, dyskryminacji oraz mobbingu nauczyciela odmawiającego używania zaimków i imienia niezgodnych z płcią ucznia

Może się zdarzyć, że w danej szkole większość nauczycieli, łącznie z dyrektorem, będzie akceptowała oczekiwania ucznia, który życzy sobie, aby zwracać się do niego z użyciem zaimków i imienia niezgodnych z jego płcią. Szczególnie w takich sytuacjach może dochodzić do niepożądanych zachowań oraz różnych form wywierania presji na nauczyciela, który postanawia używać zaimków i imienia niezaprzeczących obiektywnie posiadanej przez ucznia płci. Zachowania takie mogą być przyczyną nierównego traktowania nauczyciela, przyjmując formę dyskryminacji, a nawet mobbingu.

Dyskryminacją w zatrudnieniu jest nieusprawiedliwione obiektywnymi powodami gorsze traktowanie pracownika (nauczyciela) z powodu jego cech lub dotyczących go osobiste okoliczności, które nie są związane z wykonywaną pracą oraz są istotne ze społecznego punktu widzenia⁵¹. Przejawem dyskryminowania jest między innymi niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (co Kodeks pracy, w art. 18^{3a} § 5 pkt 2 k.p., definiuje jako molestowanie).

Kodeks pracy zawiera jedynie przykładowe wyliczenie przyczyn dyskryminacyjnych. Wśród nich wymienia między innymi religię, wyznanie oraz przekonania polityczne. Za jeden z powodów dyskryminacyjnych uznać należałoby także odmowę używania wobec ucznia zaimków niezgodnych z jego płcią, jeśli odmowa taka jest motywowana względami sumienia i religii oraz wynikającymi z nich przekonaniem.

51 Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 2 października 2012 r., sygn. II PK 82/12.

Odmowa używania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia, motywowana względami sumienia i religii, może być jedną z przyczyn dyskryminacji nauczyciela, zakazanej przepisami prawa pracy.

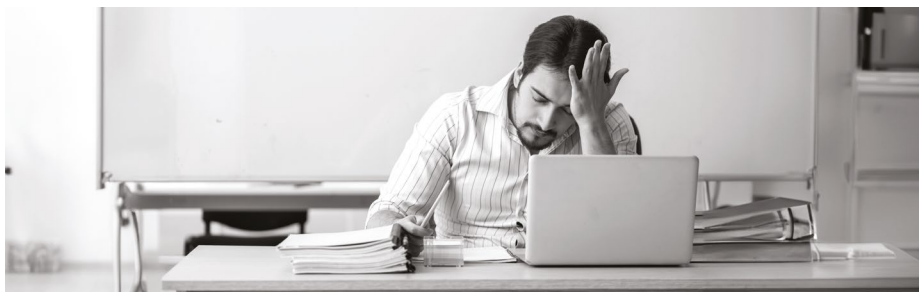
Zasada równego traktowania oznacza z kolei, że pracownicy mają równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków. Równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza również niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z przyczyn będących przesłankami dyskryminacyjnymi (art. 18^{3a} § 2 k.p.).

Przykładami nierównego traktowania, wymienionymi w art. 18^{3b} § 1 k.p., są:

1. odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy,
2. niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą,
3. pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe.

W pewnych sytuacjach zachowania wymierzone przeciwko pracownikowi (nauczycielowi) mogą przyjąć znamiona **mobbingu**, który oznacza działania lub zachowania dotyczące pracownika lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na **uporczym i długotrwałym** nękanii lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie bądź ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników.

Przepisy kodeksu pracy, znajdującego zastosowanie także wobec nauczycieli, nakładają na dyrektora szkoły obowiązek przeciwdziałania powyższym zjawiskom.

**W PRZYPADKU NARUSZENIA ZASADY
RÓWNEGO TRAKTOWANIA,
ZŁAMANIA ZAKAZU DYSKRYMINACJI
LUB PODDANIA NAUCZYCIELA MOBBINGOWI:**

Szkoła ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą zarówno za doznaną przez nauczyciela szkodę majątkową, jak i niemajątkową krzywdę (skutkującą na przykład rozstrojem zdrowia).

W takiej sytuacji nauczyciel **ma prawo:**

- złożyć w sądzie pozew o ochronę dóbr osobistych przeciwko konkretnej osobie dopuszczającej się naruszenia tych dóbr lub pozew przeciwko szkole o odszkodowanie i zadośćuczynienie z tytułu dyskryminacji, mobbingu lub naruszenia zasady równego traktowania (wówczas sąd będzie oceniał, czy w konkretnej sprawie doszło do naruszenia dóbr osobistych, dyskryminacji, naruszenia zasady równego traktowania lub mobbingu);
- złożyć na dyrektora szkoły skargę do właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta) – dotyczy nauczycieli pracujących w szkołach publicznych, prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego;
- złożyć skargę dotyczącą naruszenia praw pracowniczych do Państwowej Inspekcji Pracy;
- w razie złośliwego lub uporczywego naruszania praw nauczyciela jako pracownika – zawiadomić organy ścigania (policję lub prokuraturę) o możliwości popełnienia przestępstwa z art. 218 § 1a k.k.

PODSTAWA PRAWNA

Kodeks pracy

Art. 94. Pracodawca jest obowiązany w szczególności: przeciwdziałać dyskryminacji w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową,

pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy (pkt 2b); wpływać na kształtowanie w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego (pkt 10).

Art. 112. Pracownicy mają równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków; dotyczy to w szczególności równego traktowania mężczyzn i kobiet w zatrudnieniu.

Art. 113. Jakakolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony, zatrudnienie w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy – jest niedopuszczalna.

Art. 943

§ 1. Pracodawca jest obowiązany przeciwdziałać mobbingowi.

§ 2. Mobbing oznacza działania lub zachowania dotyczące pracownika lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na uporczywym i długotrwałym nękaniu lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników.

§ 3. Pracownik, u którego mobbing wywołał rozstrój zdrowia, może dochodzić od pracodawcy odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

§ 4. Pracownik, który doznał mobbingu lub wskutek mobbingu rozwiązał umowę o pracę, ma prawo dochodzić od pracodawcy odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów.

Kodeks karny

Art 218 § 1a. Kto, wykonując czynności w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, złośliwie lub uporczywie narusza prawa pracownika wynikające ze stosunku pracy lub ubezpieczenia społecznego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

3. Czy odmowa używania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia może stać się podstawą negatywnej oceny pracy nauczyciela, stanowiącej podstawę do rozwiązania stosunku pracy?

Zgodnie z art. 6a ust. 1 Karty Nauczyciela praca nauczyciela podlega ocenie. Ocena taka może być dokonana w każdym czasie, nie wcześniej jednak niż po upływie roku od dokonania oceny poprzedniej. Dokonuje się jej z inicjatywy dyrektora szkoły lub na wniosek:

- nauczyciela;
- organu sprawującego nadzór pedagogiczny;
- organu prowadzącego szkołę;
- rady szkoły;
- rady rodziców.

Oceny pracy nauczyciela dokonuje dyrektor szkoły, który przy jej dokonywaniu:

- zasięga opinii rady rodziców, z wyjątkiem szkół i placówek, w których nie tworzy się rad rodziców;
- może zasięgnąć opinii samorządu uczniowskiego;
- na wniosek nauczyciela zasięga, a z własnej inicjatywy może zasięgnąć, opinii właściwego doradcy metodycznego na temat pracy nauczyciela, a w przypadku braku takiej możliwości – opinii innego nauczyciela dyplomowanego lub mianowanego;
- w przypadku nauczyciela odbywającego przygotowanie do zawodu nauczyciela lub dodatkowe przygotowanie do zawodu nauczyciela – zasięga opinii mentora (art. 6a ust. 5 k.n.).

Uzyskanie negatywnej oceny pracy jest podstawą do rozwiązania stosunku pracy z nauczycielem, zarówno zatrudnionym na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony, jak i na podstawie mianowania (art. 23 oraz art. 27 ust. 3 k.n.), przy czym na podstawie mianowania zatrudniony jest również nauczyciel dyplomowany (zob. art. 10 ust. 5 k.n.). W przypadku umów o pracę zawartych z nauczycielem na czas określony zastosowanie znajdują przepisy dotyczące wypowiedzenia takich umów zawarte w Kodeksie pracy, które również wymagają podania przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie.

Pojawia się zatem pytanie, czy odmowa stosowania zaimków i imienia sprzecznych z płcią ucznia może być przyczyną wystawienia nauczycielowi negatywnej oceny jego pracy. Aby na nie odpowiedzieć, warto przyjrzeć się kryteriom oceny pracy nauczyciela.

Ocena pracy nauczyciela dotyczy stopnia realizacji jego obowiązków, określonych w art. 6 i art. 42 ust. 2 Karty Nauczyciela oraz w art. 5 prawa oświatowego, w zakresie wszystkich obszarów działalności szkoły (art. 6a ust. 5 k.n.). Jakie obowiązki nakładają na nauczyciela powyższe przepisy?

Zgodnie z art. 6 k.n. nauczyciel obowiązany jest:

- rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę;

- wspierać każdego ucznia w jego rozwoju;
- dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego;
- doskonalić się zawodowo, zgodnie z potrzebami szkoły;
- kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka;
- dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

W art. 42 ust. 2 k.n. mowa jest między innymi o wywiązywaniu się z obowiązku realizacji zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych prowadzonych bezpośrednio z uczniami, realizacji zajęć i czynności wynikających z zadań statutowych szkoły oraz czynności związanych z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym.

Art. 5 prawa oświatowego nakłada zaś na nauczyciela obowiązek kierowania się, w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia.

Jak zatem widać, na końcową ocenę pracy nauczyciela składa się wiele elementów, które powinny być oceniane łącznie. Ocena pracy nauczyciela powinna być efektem całościowej analizy realizacji jego obowiązków we wszystkich obszarach. Nie można zatem uznać, że negatywna ocena realizacji jednego rodzaju obowiązków w jednym tylko obszarze uzasadnia wydanie negatywnej oceny pracy i w efekcie wypowiedzenie nauczycielowi stosunku pracy⁵².

Ocena pracy nauczyciela powinna być efektem całościowej analizy realizacji jego obowiązków we wszystkich obszarach. Nie można zatem uznać, że negatywna ocena realizacji jednego rodzaju obowiązków w jednym tylko obszarze uzasadnia wydanie negatywnej oceny pracy i w efekcie wypowiedzenie nauczycielowi stosunku pracy.

52 Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 25 lutego 2020 r., sygn. II PK 164/18.

Nawet gdyby zatem dokonujący oceny dyrektor negatywnie ocenił odmowę stosowania preferowanych zaimków wobec konkretnego ucznia, to sam ten fakt nie może jeszcze przesądzać o wystawieniu całościowej oceny negatywnej.

Niemniej jednak podkreślić należy, że nauczyciel, używając właściwych, to jest zgodnych z płcią biologiczną ucznia, zaimków oraz imienia, może przyczynić się do zmniejszenia ryzyka utrwalenia braku akceptacji własnej płci u ucznia utożsamiającego się z płcią przeciwną oraz ryzyka wystąpienia podobnych rozterek u innych uczniów. Działania nauczyciela są zatem zgodne z dobrem uczniów. Ponadto nauczyciel korzysta z konstytucyjnych wolności sumienia i religii, co nie powinno się dla niego wiązać z jakimikolwiek negatywnymi konsekwencjami.

Dodatkowo przywołać należy art. 6a ust. 1g Karty Nauczyciela, zgodnie z którym „[n]a ocenę pracy nauczyciela i dyrektora szkoły nie mogą mieć wpływu jego przekonania religijne i poglądy polityczne, a także odmowa wykonania przez niego polecenia służbowego, gdy odmowa taka wynikała z uzasadnionego przekonania, że wydane polecenie było sprzeczne z dobrem ucznia albo dobrem publicznym”.

Gdyby jednak niesłusznie nauczycielowi została wystawiona negatywna ocena jego pracy, może on odwołać się od niej w ciągu 14 dni, za pośrednictwem dyrektora szkoły, do właściwego miejscowo kuratora oświaty. Jeśli negatywna ocena pracy nauczyciela zostałaby utrzymana w mocy, wówczas nauczycielowi nie przysługuje dalsze odwołanie ani skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego, natomiast może on wystąpić z powództwem o przywrócenie do pracy lub odszkodowanie do miejscowo właściwego sądu pracy⁵³.

53 Zob. K. Stradomski, komentarz do art. 6a [w:] J. Lisowski, K. Stradomski, *Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2022, SIP Legalis.

W PRZYPADKU NIESŁUSZNEGO WYSTAWIENIA NEGATYWNEJ OCENY

nauczyciel może w ciągu **14 dni odwołać się od niej**, za pośrednictwem dyrektora szkoły, do właściwego miejscowo kuratora oświaty.

W przypadku utrzymania negatywnej oceny w mocy nauczyciel **może wystąpić z powództwem o przywrócenie do pracy lub odszkodowanie do sądu pracy.**

PODSTAWA PRAWNA

Karta Nauczyciela

Art. 6a ust. 1g. Na ocenę pracy nauczyciela i dyrektora szkoły nie mogą mieć wpływu jego przekonania religijne i poglądy polityczne, a także odmowa wykonania przez niego polecenia służbowego, gdy odmowa taka wynikała z uzasadnionego przekonania, że wydane polecenie było sprzeczne z dobrem ucznia albo dobrem publicznym.

Art. 6a ust. 9 pkt 1. Od ustalonej oceny pracy, w terminie 14 dni od dnia jej doręczenia, przysługuje nauczycielowi – prawo wniesienia odwołania, za pośrednictwem dyrektora szkoły, do organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą, a w przypadku nauczycieli placówek doskonalenia nauczycieli – prawo wniesienia odwołania, za pośrednictwem dyrektora placówki, do kuratora oświaty.

4. Uprawnienia nauczyciela w razie wszczęcia przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego

Nauczyciel, odmawiając stosowania zaimków i imienia niezgodnych z płcią biologiczną ucznia deklarującego transseksualizm, szczególnie w sytuacji, w której taki uczeń okaże zaświadczenie od psychologa, psychiatry seksuologa lub innego specjalisty, zalecające stosowanie zaimków i imienia właściwych dla płci przeciwnej, może spotkać się zarzutem popełnienia czynu naruszającego prawa i dobro dziecka.

Nauczyciel, odmawiając stosowania zaimków i imienia niezgodnych z płcią biologiczną ucznia deklarującego transseksualizm, szczególnie w sytuacji, w której taki uczeń okaże zaświadczenie od psychologa, psychiatry seksuologa lub innego specjalisty, zalecające stosowanie zaimków i imienia właściwych dla płci przeciwnej, może spotkać się zarzutem popełnienia czynu naruszającego prawa i dobro dziecka. Wiąże się to z perspektywą wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciw nauczycielowi.

Wiąże się to z perspektywą wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciw nauczycielowi. Karami dyscyplinarnymi w takiej sytuacji są: nagana z ostrzeżeniem, zwolnienie z pracy, zwolnienie z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczyciela w okresie 3 lat od ukarania, wydalenie z zawodu nauczyciela (art. 76 ust. 1 k.n.).

Jeśli doszłoby do wymierzenia kary przez komisję dyscyplinarną, nauczycielowi przysługuje odwołanie do odwoławczej komisji dyscyplinarnej w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia o ukaraniu.

Od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej nauczyciel może wnieść odwołanie do sądu apelacyjnego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na swoje miejsce zamieszkania. Odwołanie wnosi się za pośrednictwem odwoławczej komisji dyscyplinarnej w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem.

Ponadto postępowanie dyscyplinarne zakończone prawomocnym orzeczeniem można wznowić, jeżeli:

- w związku z postępowaniem dopuszczono się rażącego naruszenia prawa, a istnieje uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia (chyba że okoliczność ta była rozpatrywana przez sąd pracy);
- po wydaniu orzeczenia ujawniono nowe fakty lub dowody nieznanne w chwili jego wydania, wskazujące na to, że nauczyciel jest niewinny, ukarano go za popełnienie innego czynu lub komisja dyscyplinarna bezpodstawnie umorzyła postępowanie;
- w trakcie postępowania naruszono przepisy, przez co uniemożliwiono lub w poważnym stopniu utrudniono obwinionemu nauczycielowi korzystanie z prawa do

obrony albo skład komisji dyscyplinarnej był niewłaściwie obsadzony lub zasiadała w niej osoba podlegająca wyłączeniu.

Należy pamiętać, że nauczyciel już na etapie postępowania wyjaśniającego (o którego wszczęciu powinien być zawiadomiony przez rzecznika dyscyplinarnego), poprzedzającego właściwe postępowanie dyscyplinarne, jak również w całym postępowaniu dyscyplinarnym, ma prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy. Na każdym etapie postępowania wyjaśniającego oraz dyscyplinarnego nauczyciel lub jego obrońca mogą przeglądać akta sprawy oraz sporządzać z nich notatki i kopie.

PRAWA NAUCZYCIELA W POSTĘPOWANIU DYSCYPLINARNYM

Nauczyciel już na etapie postępowania wyjaśniającego, jak również w całym postępowaniu dyscyplinarnym, ma prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy.

W sytuacji, w której przyczyną wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciw nauczycielowi byłaby odmowa stosowania niezgodnych z płcią ucznia zaimków i imienia, **prawnicy Instytutu Ordo Iuris** gotowi są udzielić **nieodpłatnej pomocy prawnej** nauczycielowi oraz reprezentować go zarówno przed komisją dyscyplinarną, jak i przed sądem.

PODSTAWA PRAWNA

Karta Nauczyciela

Art. 85d

1. W postępowaniu wyjaśniającym nauczyciel, którego dotyczy to postępowanie, a w postępowaniu dyscyplinarnym – obwiniony, mają prawo do korzystania z pomocy wybranego przez siebie obrońcy. Obrońcą nie może być członek komisji dyscyplinarnej, przed którą toczy się postępowanie.

2. W przypadku gdy rzecznik dyscyplinarny wnosi o orzeczenie kary dyscyplinarnej, o której mowa w art. 76 ust. 1 pkt 454, a obwiniony nie ma obrońcy z wyboru, przewodniczący składu orzekającego wyznacza obrońcę z urzędu.

Art. 85i ust. 2. Na każdym etapie postępowania wyjaśniającego nauczyciel, którego dotyczy postępowanie wyjaśniające, lub jego obrońca, a na każdym etapie postępowania dyscyplinarnego – obwiniony lub jego obrońca, mogą przeglądać akta sprawy oraz sporządzać z nich notatki i kopie.

Art. 85k ust. 1. Od wydanego przez komisję dyscyplinarną pierwszej instancji orzeczenia rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu lub jego obrońcy przysługuje prawo wniesienia odwołania, za pośrednictwem komisji dyscyplinarnej, która wydała orzeczenie, do odwoławczej komisji dyscyplinarnej, w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia. Wniesienie odwołania wstrzymuje wykonanie orzeczenia.

Art. 85m ust. 1. Od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu lub jego obrońcy przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego. Odwołanie wnosi się za pośrednictwem odwoławczej komisji dyscyplinarnej, w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem.

Art. 85n ust. 1. Postępowanie dyscyplinarne zakończone prawomocnym orzeczeniem można wznowić, jeżeli:

- 1) w związku z postępowaniem dopuszczono się rażącego naruszenia prawa, a istnieje uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia;
- 2) po wydaniu orzeczenia ujawniono nowe fakty lub dowody nieznanne w chwili jego wydania, wskazujące na to, że obwiniony jest niewinny, ukarano go za popełnienie innego czynu lub komisja dyscyplinarna bezpodstawnie umorzyła postępowanie;
- 3) w trakcie postępowania naruszono przepisy, przez co uniemożliwiono lub w poważnym stopniu utrudniono obwinionemu korzystanie z prawa do obrony, albo skład komisji dyscyplinarnej nie odpowiadał warunkom określonym w art. 81 ust. 2–4 lub zasiadała w niej osoba podlegająca wyłączeniu.

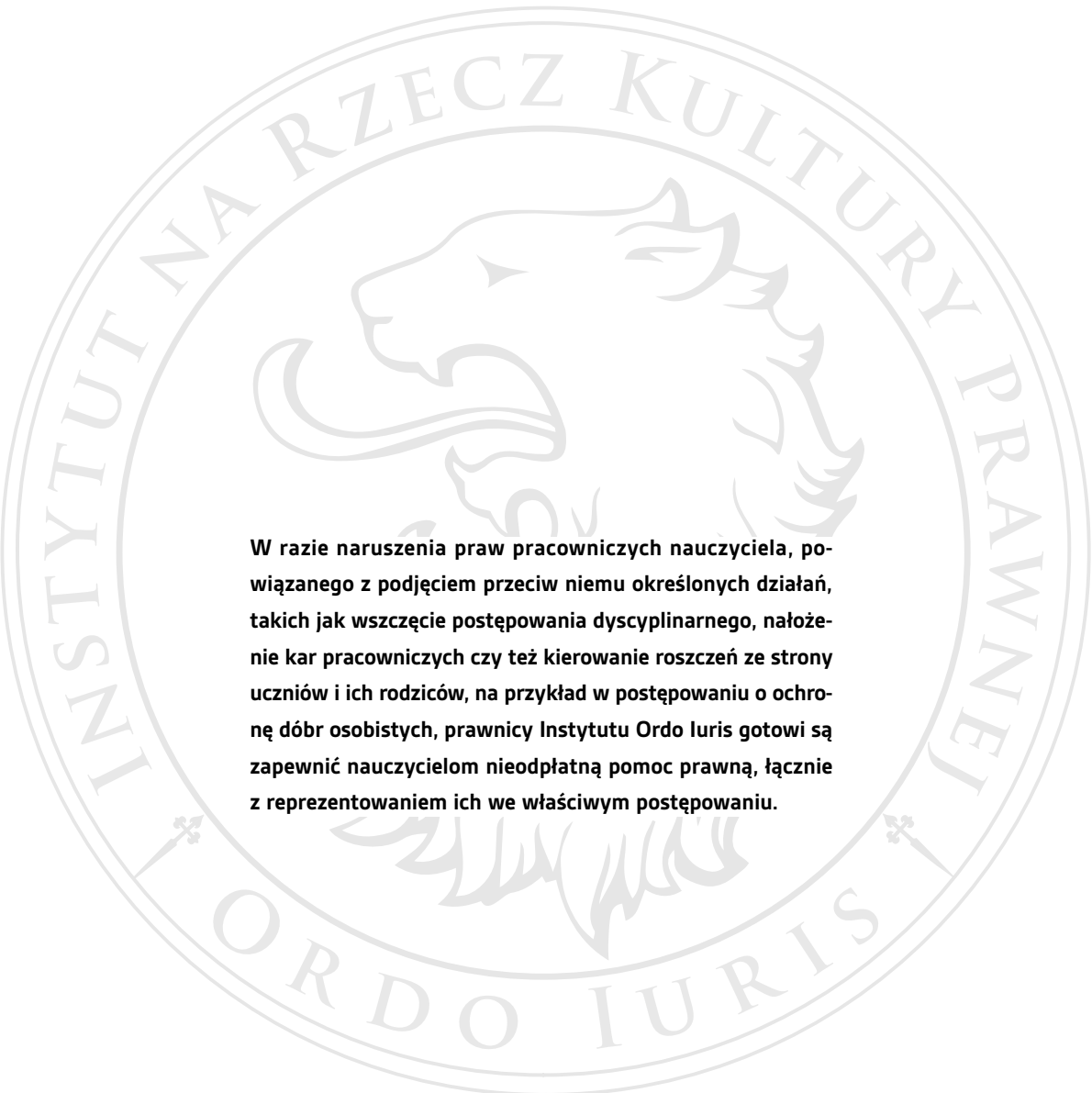
Podsumowanie

W polskim porządku prawnym brak jest przepisów prawa powszechnie obowiązującego, które wprost odnosiłyby się do sytuacji dotyczącej obowiązku używania, na żądanie rozmówcy, zaimków lub imienia właściwego dla płci przeciwnej. Co więcej, obowiązujące regulacje prawne dają podstawę, by twierdzić, że takiego obowiązku nauczyciel względem ucznia nie ma oraz że nie może być przymuszany do tego, by wbrew własnemu sumieniu oraz przekonaniom zwracać się do ucznia wbrew obiektywnie posiadanej przez niego płci.

Działania dyrektorów szkół, którzy niekiedy „dla świętego spokoju” wydają polecenia, by stosować się do żądań uczniów, mogą prowadzić do naruszenia praw pracowniczych nauczyciela oraz jego chronionych konstytucyjnie wolności. Nauczyciel może dochodzić obrony swoich praw przed organem prowadzącym szkołę, organem nadzoru pedagogicznego (właściwym kuratorem), organami Państwowej Inspekcji Pracy, jak również przed sądem.

Ważne, aby nauczyciele, którzy nie chcą podporządkować się żądaniom naruszającym swobodę ich sumienia i religii oraz szkodzącym pozostającym pod ich opieką uczniów, mogli w pełni skoncentrować się na działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, do której zostali powołani, nie zaś na odpieraniu stawianych im zarzutów.

Dlatego w razie naruszenia praw pracowniczych nauczyciela, powiązanego z podjęciem przeciw niemu określonych działań, takich jak wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, nałożenie kar pracowniczych czy też kierowanie roszczeń ze strony uczniów i ich rodziców, na przykład w postępowaniu o ochronę dóbr osobistych, prawnicy Instytutu Ordo Iuris gotowi są zapewnić nauczycielom nieodpłatną pomoc prawną, łącznie z reprezentowaniem ich we właściwym postępowaniu.

W razie naruszenia praw pracowniczych nauczyciela, powiązanych z podjęciem przeciw niemu określonych działań, takich jak wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, nałożenie kar pracowniczych czy też kierowanie roszczeń ze strony uczniów i ich rodziców, na przykład w postępowaniu o ochronę dóbr osobistych, prawnicy Instytutu Ordo Iuris gotowi są zapewnić nauczycielom nieodpłatną pomoc prawną, łącznie z reprezentowaniem ich we właściwym postępowaniu.

Biogram autora

MAREK PUZIO

Radca prawny. Absolwent studiów prawniczych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. W latach 2014-2016 odbywał aplikację radcowską przy Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Rzeszowie. W 2017 r. uzyskał pozytywny wynik z egzaminu radcowskiego i od tego czasu wykonuje zawód radcy prawnego. Z Instytutem Ordo Iuris związany od 2021 r., gdzie jako starszy analityk koordynuje program „Chrońmy Dzieci! Szkoła i edukacja”.

Polecamy także:

Poradnik dla nauczycieli

Ideolodzy *gender* wkroczyli dzisiaj do szkół. Ich pierwszymi ofiarami są dzieci – te, przekonywane do ulegania chwilowym modom tranżycji płci oraz te, karane za odmowę podporządkowania się tyranii fałszywych imion i zaimków. Terror dotarł też do nauczycieli, bez których ideologiczna rewolucja i zniszczenie szkoły nie są możliwe.

Jak reagować? Jak bronić prawdy? Jakie prawa przysługują nauczycielom? Co mogą zrobić rodzice? Nasz poradnik to tylko część odpowiedzi. Każdy, kto chce chronić dzieci, może liczyć na nasze pełne wsparcie procesowe.

adw. Jerzy Kwaśniewski

Prezes Instytutu
na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris

W polskich szkołach coraz częściej nauczyciele stają przed dylematem – czy uznać żądania uczniów, by zwracać się do nich innym imieniem i używać zaimków niezgodnych z płcią biologiczną danej osoby, czy zachować się zgodnie z własnym sumieniem i obiektywną prawdą poświadczoną w dokumentach urzędowych. Niniejszy poradnik jest cenną odpowiedzią dla nauczycieli i dyrektorów, jakie są w takich sytuacjach ich prawa i obowiązki oraz jakie pułapki prawne czyhają na osoby działające niezgodnie z prawem.

“

dr Łukasz Bernaciński

Członek Zarządu Instytutu
na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris

ISBN 978-83-68211-10-8

9 788368 211108